

STUNDARS

**Gamla gårdar och miljöer
- En hållbar resurs för Österbotten**

**Vanhat rakennukset ja ympäristöt
- Kestävä voimavara Pohjanmaalle**

Stundars verksamhetsledare Gunilla Sand har aktivt deltagit i utbildningsprojektet Gamla gårdar och miljöer, från planering till genomförande. Foto: Leena Palomäki

Stundarsin toiminnanjohtaja Gunilla Sand on osallistunut aktiivisesti Gamla gårdar och miljöer koulutushankkeeseen aina suunnittelusta toteutukseen. Kuva: Leena Palomäki

Förord

Leaderprojektet Gamla gårdar och miljöer – en hållbar resurs för Österbotten har velat öka intresset, synligheten och medvetenheten för byggnadsarvet i vårt landskap. Det är samma målsättning som vi dagligen arbetar för på Stundars friluftsmuseum. Projektet har gjort det möjligt att nå hundratals entusiastiska och vetgiriga husägare och byggnadsvårdsintresserade med kurser, föreläsningar, studieresor och på caféträffar. Vi är glada åt deltagarnas engagemang och tacksamma till finansiärer och kompetenta sakkunniga som delat med sig av sin kunskap.

Gamla byggnader med sina miljöer är ett arv som vi endast fått till låns och som vi bör sköta så bra att vi kan överlåta dem, minst lika värdefulla, till nästa generation. Vi hoppas kunna sprida inspirationen och kunskapen vidare också genom denna publikation.

Gunilla Sand, Stundars verksamhetsledare

Esipuhe

Leader-hanke Vanhat rakennukset ja ympäristöt – kestävä voimavara Pohjanmaalle on halunnut lisätä mielenkiintoa, näkyvyyttä ja tietoisuutta maakuntamme rakennetusta ympäristöstä. Saman päämäärän saavuttamiseksi teemme päivittäin työtä myös Stundarsin ulkoilmamuseossa. Hanke on mahdollistanut sen, että olemme tavanneet satoja innostuneita ja tiedonhaluisia talojen omistajia ja rakennusperinnöstä kiinnostuneita kursseilla, luennoilla, opintoretkillä ja kahvila-tapaamisissa. Olemme iloisia osanottajien sitoutumisesta ja kiitollisia rahoittajille ja päteville asiantuntijoille, jotka ovat jakaneet tietouttaan.

Vanhat rakennukset ympäristöineen ovat perintö, joka on meillä vain lainassa ja jota meidän tulisi hoitaa niin hyvin, että voimme siirtää sen vähintään yhtä arvokaana tuleville sukupolville. Toivomme, että tämän julkaisun avulla voimme lisätä innostusta ja levittää tietoa laajemmalle.

Gunilla Sand, Stundarsin toiminnanjohtaja

INNEHÅLL / SISÄLTÖ

Förord / Esipuhe	2
Innehållsförteckning / Sisällysluettelo.....	3
Tack Peter! / Kiitos Peter!	4-5
Ta hand om gamla hus! / Pidä huolta vanhoista rakennuksista!	6
Taken i skick / Katot kuntoon	7
Studieresa till Kitinoja traditionsby 2.8.2018 / Opintomatka Kitinojan perinnekylään 2.8.2018	8
Köp och övertagande av gamla hus/ Vanhan talon osto ja haltuunotto	9
På besök till Wahlrooska hemmanet hösten 2018/ Vierailu Wahlrooskan talossa syksyllä 2018	10
Ekonomiska råd och rön/ Taloudellisia neuvoja ja huomioita	10-11
Hörnstenar till god planering / Hyvän suunnittelun kulmakivet.....	11
Planhierarkier och hur tolkar man en plan? /Kaavoitushierarkia ja miten kaavaa tulkitaan?	12
Skador i gamla byggnader / Vanhojen rakennusten vauriot.....	13
Flytta timmerhus /Hirsirakennuksen siirto.....	14-15
Råd och anvisningar vid restaurering av timrade stockhus / Veistettyjen hirsitalojen restaurointineuvoja ja -ohjeita	16
Bidragklinik på hösten 2018 och 2019 / Avustusklinikka syksyllä 2018 ja 2019.....	16
Gamla gårdar och energi / Vanhat talot ja energia	17
Restaurera eldstäder / Tulisijojen restaurointi	18
Våtutrymmen och VVS i gamla hus / Märkätilat ja LVI-työt vanhoissa rakennuksissa	18
Planerarens hälsning / Suunnittelijan tervehdys	19
Inredning i gamla hus – köksplanering / Vanhojen talojen sisustus – keittiön suunnittelu	20-21
Gårdsmiljöer /Pihaympäristöt.....	22
Om målfärger och ytor som ska målas / Maaleista ja maalattavista pinnoista	23
Inomhusmiljö i gamla byggnader / Sisäilmasto vanhoissa rakennuksissa	24
Spännpapp och målning / Pinkopahvi ja maalaus.....	25
Husets fönster / Talon ikkunat.....	26
Utemiljöer med perenner / Pihapiirit ja perennat.....	27
Studieresa till Kristinestad 15.6.2019 / Opintomatka Kristiinankaupunkiin 15.6.2019	28
Gårdsgårdar av trä och sten / Aitoja puusta ja kivistä	29
Lera som byggmaterial / Savi rakennusmateriaalina.....	30

Peter på Arctic Wood-nätverkets träff på Stundars i oktober 2019. | Peter Arctic Wood -verkoston tapaamisessa Stundarsissa lokakuussa 2019

Tack Peter!

Varje idé kräver sin upphovsman. Utan planer, engagemang och iver att förverkliga sina drömmar skulle många saker förbli just drömmar. Peter Båsk har varit med och bevarat Stundars byggnadsarv i femtio år och det dagliga arbetet med gamla byggnader fortsätter alltså. För att redogöra för hur hans iver inför gamla byggnader kom till, skrev vi tillsammans en sammanfattning över hans karriär på Stundars. Peter Båsk har aktivt deltagit i projektet Gamla gårdar och miljöer – en hållbar resurs för Österbotten och delat med sig av sin kunskap, sin expertis, kontakter och deltagit i närapå alla tillställningar. Tack Peter och alla andra aktörer för ett fint samarbete!

Peter Båsk's curriculum vitae

Peter Båsk's intresse för byggnadsvård startade från farfar John "Jokke" Båsk (1887-1959) som var entreprenör och självlärd byggmästare med verksamhet i Solf, Malax och Korsholm. Större projekt var ungdomslokaler, butiker, Sundom kyrka, andra kyrkliga byggnader och församlingshem, bland annat i Solf. Han har även byggt Öjbergets hoppbacke. Peter var farfars favoritbarnbarn och flyttade vid sex års ålder, år 1954, hem till farföräldrarna för ett år. Under den tiden, sittande på pakethållaren till farfars cykel, lärde Peter känna områdets alla byggnader och farfars arbetskamrater. Intresset för timringskonsten vaknade redan då. Peter vet till exempel att sista liggtimmerhuset i Solf byggdes år 1949.

Peters slöjdlärare i folkskolan var Gunnar Rosenholm som då blev inspiratör för det museala byggandet. År 1963 flyttades första huset, Mjölarens bostad, till museiområdet. Redan år 1940 hade den första byggnaden, Mjölarens bod, flyttats till Stundars av Jokke. De första museibyggnaderna flyttades och byggdes delvis med talkokrafter. Peter var själv med första gången i Stundars talkobyggande år 1968 då man återuppförde Skomakarens stuga. Peter utbildade sig till byggmästare och dimitterades år 1971 från Vasa tekniska läroanstalt. Efter det började Peter konkret rita och planera museibyggnaderna på Stundars som talkoarbete och enligt direktiv och anvisningar av Gunnar Rosenholm. Peter blev också en av de stiftande medlemmarna i föreningen Stundars rf år 1973.

Peters arbetsgivare var Byggnadsfirma K.E. Nyman i Vasa. Från 1974 deltog Peter aktivt i planerandet och byggandet av bostadsområdet på Stundars. Grundidén att flytta gamla hus var inspirerad av arkitekt Bengt Lidström från Umeå. Själv flyttade Peter med sin familj dit hösten 1980. Hans hus är det enda som står på sin ursprungliga plats.

Från år 1977 blev Vesi-Seppo Oy (Seppo Hautala) Peters arbetsgivare och han flyttade till Afrika och arbetsplatsen blev Libyen. Efter ett år förflyttades han till Bagdad i Irak. Tiden utomlands var intressant och spännande. Det var särskilt intressant att bekanta sig med livet i Mesopotamien och dess 4000-åriga historia. Företaget byggde under sin tid utomlands tekniska högskolor i Libyen samt 28 yrkesskolor och 5 lantbruksinstitut i Irak. På grund av kriget mellan Iran och Irak evakuerades hela personalen hösten 1980 vilket senare ledde till att hela företaget gick i konkurs. Peter övergick till att bli privat byggkonsult i Vasa hos firman Dako byggkonsult och han blev samtidigt på nytt aktiv på Stundars. Han blev ordförande för föreningen år 1983 och verksamhetsledare på heltid från 1984. Hans titel ändrades till seniorintendent år 2016 men han är nästan dagligen med i Stundars verksamhet.

Anni Lehtimäki, projektledare för Gamla gårdar och miljöer – en hållbar resurs för Österbotten

Kiitos Peter!

Jokaisella idealla pitää olla isänsä. Ilman suunnitelmia, innostusta ja innokkuutta toteuttaa unelmiaan, moni asia jäisi vain haaveeksi. Peter Båsk on ollut mukana Stundarsin rakennusperinnön säilyttämisessä jo yli viisikymmentä vuotta, ja päivittäinen työ vanhojen rakennusten parissa jatkuu yhä. Sen selvittämiseksi, miten hänen intonsa vanhoihin rakennuksiin syntyi, kirjoitimme yhdessä koosteen hänen urastaan Stundarsissa. Peter Båsk on ollut vahvasti mukana koko tämän hankkeen ajan jakaen tietoaan, osaamistaan, verkostojaan ja osallistuen lähes jokaiseen hankkeen tilaisuuteen. Kiitos Peter ja kaikki muutkin toimijat hyvästä yhteistyöstä.

Peter Båskin curriculum vitae

Peter Båskin kiinnostus rakennusperinnön hoitamiseen sai alkunsa isänisä John ”Jokke” Båskilta (1887-1959). Hän oli rakennusurakoitsija ja itseoppinut rakennusmestari, joka toimi Sulvan, Maalahden ja Mustasaaren alueella. Suuria urakoita olivat nuorisotalot, kaupat ja Sundomin kirkko sekä muut kirkolliset rakennukset ja seurakuntakodit mm. Sulvalla. Hän rakensi jopa Öjbergetin hyppyrimäen. Peter oli isoisän suosikkilapsenlapsi ja hän muutti vuonna 1954 kuuden vuoden ikäisenä vuodeksi asumaan isovanhempiansa luokse. Sinä aikana, kulkiessaan isoisän mukana polkupyörän takaistuimella, hän oppi tuntemaan alueen rakentajat ja isoisän työkaverit. Innostus puurakennustaitoa kohtaan heräsi hänessä jo silloin. Peter tietää muun muassa, että viimeinen lamasalvostekniikalla tehty hirsitalo tehtiin Sulvalla vuonna 1949.

Gunnar Rosenholm oli Peterin käsityön opettaja kansakoulussa ja samalla herätti Peterissä kiinnostuksen museaalista rakentamista kohtaan. Vuonna 1963 siirrettiin ensimmäinen rakennus, Myllärin tupa, museoalueelle. Myllärin aitta oli ensimmäinen rakennus, joka siirrettiin Stundarsiin ja isoisä Jokke siirsi sen vuonna 1940. Ensimmäiset museorakennukset siirrettiin ja rakennettiin osittain talkoovoimin. Vuonna 1968 Peter oli ensi kertaa mukana Stundarsin talkoissa. Rakennus oli Suutarin tupa. Peter kouluttautui rakennusmestariksi ja valmistui vuonna 1971 Vaasan teknillisestä oppilaitoksesta. Sen jälkeen Peter alkoi konkreettisesti piirtää ja suunnitella museorakennuksia Stundarsissa talkootyönä Gunnar Rosenholmin direktiivien ja ohjeiden mukaan. Peter on myös yksi vuonna 1973 alkunsa saaneen Stundars ry:n perustajajäsenistä.

Peterin työnantaja oli Rakennusliike K.E. Nyman Vaasassa. Vuodesta 1974 Peter oli aktiivisesti mukana suunnittelemassa ja rakentamassa Stundarsin asuntoaluetta. Lähtöajatus vanhojen talojen siirtämiseksi alueelle saatiin arkkitehti Bengt Lidströmiltä Uumajasta. Peter muutti itse Stundarsin asuntoalueelle syksyllä 1980. Hänen talonsa on alueen taloista ainoa, joka sijaitsee alkuperäisellä paikallaan, eikä ole siirretty.

Vuodesta 1977 lähtien Peterin työnantaja toimi ilmajokelainen Vesi-Seppo Oy (omistaja Seppo Hautala), ja hän pääsi toteuttamaan toiveensa muuttaa ulkomaille muuttaessaan Afrikkaan, jossa hänen työpaikkansa sijaitsi Libyassa. Sieltä hän muutti vuoden kuluttua Bagdadiin Irakiin. Aika ulkomailla oli kiinnostavaa ja jännittävää. Tutustuminen elämän 4000 vuoden aikana jättämiin jälkiin Mesopotamiassa oli erityisen kiinnostavaa. Yritys rakensi teknillisiä korkeakouluja Libyassa ja 28 ammattikoulua ja viisi maatalousinstituuttia Irakissa. Irakin ja Iranin välisen sodan vuoksi evakuoitiin koko yrityksen henkilökunta Irakista syksyllä 1980 ja sodan vuoksi myös koko yritys meni konkurssiin. Peteristä tuli yksityinen rakennuskonsultti vaasalaisessa Dako byggkonsultt-yrityksessä ja samanaikaisesti jälleen aktiivi toimija myös Stundarsissa. Hänestä tuli vuonna 1983 Stundarsin yhdistyksen puheenjohtaja ja vuonna 1984 kokopäiväinen toiminnanjohtaja. Vuodesta 2016 hänen tittelinsä on ollut seniiori-intendentti, mutta hän on lähes päivittäin yhä aktiivisesti mukana Stundarsin toiminnassa.

Anni Lehtimäki, projektipäällikkö hankkeessa Vanhat rakennukset ja ympäristöt - Kestävä voimavara Pohjanmaalle

Peter Båsk har medverkat som sakkunnig i projektet. Peter Båsk on toiminut hankkeessa asiantuntijana.

Ta hand om gamla hus!

Gamla hus kräver omsorg och underhåll. Utan det förfaller de och rivs. Om man tar väl hand om huset kräver det i inget skede stora grundrenoveringar. Så här bevaras byggnader så autentiska som möjligt. Det bästa sättet att bevara byggnaderna är att använda dem hela tiden. Även i gamla hus är det bra att på förhand förbereda sig på eventuella olyckor. På så vis kan man ofta undvika problem helt och hållet eller förebygga dem i ett tidigt skede, så att inga stora skador uppkommer. Det är också viktigt att byggnadernas användare känner till huset och vet hur man agerar i dem. Även för gamla byggnader är det bra att göra upp bruksanvisningar och ett underhållsprogram. Samtidigt bör man dokumentera deras historia, olika byggnadsskeden och husens ofta mycket personliga egenskaper.

Anni Lehtimäki, projektledare och byggnadskonservator

Pidä huolta vanhoista rakennuksista!

Vanhat talot vaativat hoitoa ja huolenpitoa. Ilman sitä ne rapistuvat ja hävitetään. Jos talosta pitää hyvää huolta, se ei vaadi missään vaiheessa suurta peruskorjausta. Näin rakennukset säilyvät mahdollisimman autenttisenä. Käyttötarkoitus on tärkein tekijä, joka varmistaa vanhojen rakennusten säilymisen. Vanhoissa taloissakin on hyvä etukäteen varautua mahdollisiin onnettomuuksiin. Näin voidaan usein välttää ongelmat kokonaan tai ehkäistä ne niin aikaisessa vaiheessa, että mitään suurta vauriota ei pääse syntymään. On tärkeää, että rakennusten käyttäjät tuntevat talonsa ja tietävät, miten siellä toimitaan. Myös vanhoille rakennuksille on hyvä laatia käyttöohjeet ja huoltokirja. Samalla tulee dokumentoitua niiden historiaa, eri rakennusvaiheita ja talojen usein hyvinkin persoonallisia ominaisuuksia.

Anni Lehtimäki, projektipäällikkö ja rakennuskonservaattori

Projektledare Anni Lehtimäki föreläser.
Projektipäällikkö Anni Lehtimäki luennoi.

En stor del av föreläsningarna hölls i Hantverkarhuset på Stundars.
Suurin osa luennoista pidettiin Stundarsin Käsityöläistalossa.

Vårdåtgärder:

- Ta bort växtligheten, fäll träd och röj sly som ligger för nära byggnader.
- Luta marken från byggnaderna och led ytvattnet bort från huset.
- Lär känna dina byggnader. Ta reda på var rörledningarna, dränering osv. går
- Var nyfiken! Utforska alla platser i din byggnad. Ta också en titt i källaren. Besök också vinden regelbundet. Du ser olika saker under olika årstider och i olika väder.

Kontrollera förändringar! Tag i beaktande om du observerar förändringar:

- Ytmaterial börjar buckla eller om det kommer färgförändringar
- Dörrarna fungerar inte eller går inte att stänga.
- Det kommer sprickor i konstruktionerna.
- Problem med elektriciteten.
- Uppvärmningen inte fungerar i en byggnad som normalt är uppvärmd.

Hoitotoimenpiteitä:

- Poista kasvillisuus ja kaada puut ja pensaat liian läheltä rakennuksia.
- Kallista maan pinta pois päin ja johda pintavedet pois rakennusten ympäriltä.
- Opettele tuntemaan rakennuksesi. Hanki tiedot, mistä kulkevat putkilinjat, salaojat, jne.
- Ole utelias! Tutki jokainen paikka rakennuksestasi. Kurkista myös kellariin. Käy säännöllisesti myös vintillä. Eri vuodenaikoina ja eri säällä näet erilaisia asioita

Seuraa muutoksia! Kiinnitä huomiota, jos huomaat muutoksia:

- Pinnoitteet alkavat kupruilla tai niihin tulee värimuutoksia
- Ovet eivät mene tai pysy kiinni
- Rakenteisiin syntyy halkeamia
- Sähköissä on ongelmia.
- Lämmitys ei toimi rakennuksessa, joka on normaalisti lämmitetty.

Taken i skick

Taken måste vara i skick för att husen skall kunna bevaras. Därför var temat för det andra byggnadsvårdscaféet "Taken i skick". Byggnadsarkitekt Johan Ångerman berättade om traditionella takmaterial, konstruktioner och hur man kan hålla taken i skick och reparera dem. Vi gjorde en rundvandring på Stundars museiområde och lärde känna olika takmaterial och deras egenskaper.

Tak kan repareras eller skyddas med provisoriskt material, men i något skede är det klokt att förnya taket. Ibland räcker det som reparation att göra en ytbehandling eller måla om taket. Redan i ett tidigt skede är det bra att rådgöra med en byggnadsövervakare om man behöver bygglov för reparation av taket. Om man väljer att ersätta takmaterialet är det skäl att på förhand ta reda på vilka förändringar det medför för takets konstruktion. På basis av en plan framtagen av en kunnig yrkesman lönar det sig att be om en offert för reparationskostnaderna från flera olika firmor.

Katot kuntoon

Vesikaton pitää olla kunnossa, jotta rakennus voi säilyä. Siksi toisen rakennusperintökahvilan teemaksi valittiin "Katot kuntoon". Rakennusarkkitehti Johan Ångerman piti luennon perinteisistä kattomateriaaleista, -rakenteista ja siitä, miten katot saadaan pysymään kunnossa. Stundarsin museoalueella kierrellen tutustuimme erilaisiin perinteisiin katemateriaaleihin ja niiden ominaisuuksiin.

Kattoja voidaan korjata tai suojata väliaikaisella katteella, mutta jossakin vaiheessa myös uusiminen on järkevää. Joskus korjaukseksi riittää pelkkä katon uudelleen pinnoittaminen tai maalaus. Heti alkuun on hyvä kysyä kunnan rakennusvalvojalta, tarvitaanko katon korjaukseen rakennuslupa. Jos päätyy vaihtamaan katemateriaalin, on syytä etukäteen selvittää, mitä muutoksia siitä aiheutuu katon rakenteisiin. Osaavan suunnittelijan laatiman suunnitelman pohjalta kannattaa pyytää tarjous katon korjauskustannuksista useammalta tekijältä.

Utöver Johan Ångerman närvarade som expert även plåtsmeden och företagaren Music Safet. Han svarade på cafébesökarnas frågor.

Johan Ångermanin lisäksi paikalla asiantuntijana oli myös peltiseppä ja yrittäjä Music Safet, joka vastasi kahvilavieraiden kysymyksiin.

Husen som var föremål för studieresan studerades grundligt. | *Opintomatkan kohteena olevat talot tutkittiin perusteellisesti.*

Studieresa till Kitinoja traditionsby 2.8.2018

Vi besökte Elina och Mika Widgrens samt Maria och Juha Paalijärvis hem. Som reseguide fungerade landsbygdsutvecklaren och byggnadskonservatorn Taina Hautamäki samt Alpo Kitinoja, som är aktivt engagerad i det som sker i byn Kitinoja.

Opintomatka Kitinojan perinekylään 2.8.2018

Vierailimme Elina ja Mika Widgrenin sekä Maria ja Juha Paalijärven kodeissa. Oppaana matkalla toimi maaseutukehittäjä ja rakennuskonservattori Taina Hautamäki sekä Kitinojan kyläaktiivi Alpo Kitinoja.

I Paalijärvis nya österbottensgård.
Paalijärven uudessa pohjalaistalossa.

Är Peter Båsk och Ulf Almroth i svårigheter?
Ovatko Peter Båsk ja Ulf Almroth vaikeuksissa?

Paalijärvis hus sett utifrån. | *Paalijärven talo ulkopuolelta.*

Widgrens hus utvändigt. | *Widgrenin talo ulkoa.*

Interiör från Widgrens flyttade och återuppbyggda hus.
Widgrenin siirretty pohjalaistalo sisältä.

Köp och övertagande av gamla hus

Fastighetsmäklaren Ingemar Tåg har tiotals års erfarenhet av fastighetsaffärer. Just nu säljs hus väldigt billigt. Folk vill bo i städer eller tätorter och i glesbygden går affärerna dåligt. Ingemar är till utbildningen byggnadsingenjör så han förstår en hel del om de hus han säljer. När det gäller affärer med gamla hus är det viktigt att ha en kunnig fastighetsmäklare som känner till gamla byggnaders konstruktion, material och egenskaper. Det är en fördel om även köparen vet vad man kan kräva och förutsätta av ett hus från en viss tidsepok. Det lönar sig inte att slå till utan att noga ta reda på vad det är man är i färd med att köpa. Utöver själva byggnaden är det bra att ta reda på gamla, nuvarande och kommande skeden och planer för tomten och det omgivande området.

Kursdeltagaren Tuomas Jokela från Laihela berättade hur han hittade sitt gamla hus. Huskandidaterna var många innan det blev affär. Då det gällde en del hus som Tuomas var intresserad av ville ägarna inte sälja, eller så var de i för dåligt skick. Till slut blev lösningen ett gammalt hus som flyttades till en ny plats några kilometer bort från husets ursprungliga plats.

Vanhan talon osto ja haltuunotto

Kiinteistövälittäjä Ingemar Tägilla on vuosikymmenien kokemus kiinteistökaupoista. Juuri nyt vanhoja taloja myydään todella halvalla. Ihmiset haluavat asua kaupungissa tai taajamissa ja haja-asutusalueella kauppa käy huonosti. Ingemarilla on rakennusinsinöörin koulutus, joten hän myös tietää paljon taloista, joita on myymässä. Onkin tärkeää, että vanhojen rakennusten kaupassa on mukana osaava kiinteistövälittäjä, joka tuntee vanhojen rakennusten rakenteita, materiaaleja ja ominaisuuksia. On eduksi, jos myös ostaja tietää, mitä kunkin aikakauden talolta voi vaatia ja edellyttää. Kauppaa ei kannata solmia heti, vaan selvittää huolella, mitä on ostamassa. Itse rakennuksen lisäksi on hyvä ottaa selvää myös tontin ja ympäröivän alueen menneistä, nykyisistä ja tulevista vaiheista ja suunnitelmista.

Kurssin osanottaja Tuomas Jokela Laihialta kertoi, miten hän löysi vanhan talonsa. Ehdolla ostettavaksi taloksi oli monta eri vaihtoehtoa ennen kuin kaupat talosta tehtiin. Joitakin taloja, joista Tuomas oli kiinnostunut, omistajat eivät olleet halukkaita myymään, osa taas oli liian huonokuntoisia. Lopulta vaihtoehdoksi jäi ostaa vanha talo, joka siirrettiin uuteen paikkaan muutaman kilometrin päähän alkuperäiseltä paikaltaan.

Ingemar Tåg var en av föreläsarna under kursen.
Ingemar Tåg oli yksi kurssin luennoitsijoista.

Tuomas Jokela presenterade sitt eget husprojekt.
Tuomas Jokela esitteli omaa talohankettaan.

Det Wahlrooska hemmanet förvandlas till ett hästsportcenter. | Wahlrooskan pihapiiri muuttuu hevosurheilukeskukseksi.

På besök till Wahlrooska hemmanet hösten 2018

Vi besökte det Wahlrooska hemmanet, som Korsholms Sportryttare ry nyligen hade tagit över för att restaurera till hästsportcenter. Byggnaderna hade länge stått och förfallit och skicket var därefter. Köksgolvet hade bland annat ramlat ner i källaren. Huset såg nu rätt skrämmande ut och vi funderade vem som skulle våga köpa huset i fråga. I själva verket var skadorna rätt avgränsade, lätta att åtgärda och på många ställen klarar man sig med enbart ytliga reparationer. Därefter kräver byggnaden en noggrann och professionell kartläggning över skick och skador. Då får man en bra uppfattning om vilka reparationer som krävs och vad det kommer att kosta.

Vierailulla Wahlrooskan talossa syksyllä 2018

Vierailimme Wahlrooskan talossa, jonka Korsholms Sportryttäre ry oli juuri saanut hallintaansa kunnostettavaksi hevosurheilukeskukseksi. Rakennukset olivat olleet hoitamatta pitkään ja lopputulos oli sen mukainen. Keittiön lattia mm. oli pudonnut kokonaan alla olevaan kellariin. Talo näytti nyt melko hurjalta ja pohdimme, kuka uskaltaisi ostaa kyseisen talon. Tosiasiassa vauriot olivat melko paikallisia, helposti korjattavissa ja monessa kohdassa selvittää pelkillä pintakorjauksilla. Seuraavaksi rakennus vaatii huolellisesti ja ammattitaitoisesti laaditun kunto- ja vauriokartoituksen, jonka avulla saadaan hyvä käsitys rakennuksessa vaadittavista korjauksista ja niistä syntyvistä kustannuksista.

Carl-Erik Forth är byggmästare och inledde sin yrkeskarriär redan på 1960-talet. Han är aktivt engagerad som styrelsemedlem och har medverkat som expert i olika evenemang som projektet ordnat.

Ekonomiska råd och rön

- Begär att en fackman besiktar huset före köpet.
- Renovera på husets villkor.
- Stora ingrepp blir dyra.
- Använd lokala och mindre firmor vid materialinköp och installationer.
- Handla och ordna själv materialanskaffningar.
- Begär rabatter på varor vid prisjämförelse.
- Håll god ordning på arbetsplatsen. Tänk på arbets säkerheten.
- Gör enklare arbeten själv.
- Förbered noga och gör beslut före yrkesmännen kommer.
- Planera en realistisk tidtabell. Materialval och lösningar tar tid.
- Fråga i förtroende vad andras projekt kostar.

Kostnadsfördelning:

- material och anslutningar
- arbetskostnader yrkesmän
- eget arbete

Alt 1. Alt 2.

- 50 % 50 %
- 50 % 40 %
- 0 % 10 %

Materialet (Jord)värme, vatten och ventilation Elinstallation

60 % av budgeten 25 % 15 %

Carl-Erik Forth, byggmästare

Taloudellisia neuvoja ja huomioita

- Pyydä ammattilaista tarkastamaan talo ennen ostoa.
- Korjaa talon ehdoilla.
- Suuret toimenpiteet tulevat kalliiksi.
- Käytä paikallisia ja pienempiä yrityksiä materiaali-hankinnoissa ja asennuksissa.
- Osta ja hoida itse materiaalihankinnat.
- Pyydä alennusta tarvikkeista hintoja vertailemalla.
- Pidä korjaustyömaa hyvässä järjestyksessä. Huolehdi työturvallisuudesta!
- Tee itse yksinkertaisemmat työt.
- Valmistaudu hyvin ja tee päätökset ennen ammattilaisten tuloa.
- Suunnittele realistinen aikataulu. Materiaalivalinnat ja ratkaisut vievät aikaa.
- Kysy luottamuksellisesti, mitä muiden projektit ovat maksaneet.

Kustannusten jako :	Vaiht.1	Vaiht. 2.
• materiaalit ja liittymät	50 %	50 %
• ammattilaisten työkustannukset	50 %	40 %
• oma työ	0 %	10 %

Materiaalit	60 % budjetista
(Maa)lämpö, vesi ja ilmastointi	25 %
Sähköasennukset	15 %

Carl-Erik Forth, rakennusmestari

Carl-Erik Forth on rakennusmestari, joka on aloittanut työuransa jo 1960-luvulla. Hän on Stundarsin aktiivinen toimija ja hallituksen jäsen sekä osallistui asiantuntijana useisiin hankkeen tilaisuuksiin.

Hörnstenar till god planering

Planeringen av gamla gårdar är krävande. Användaren och myndigheter ställer nya krav. Hur kan vi skapa nya utrymmen som möter moderna behov samtidigt som vi bibehåller en traditionell österbottensgård enligt rätta värderingar? Johan Ångerman har hållit många intressanta föreläsningar under projektet. Han började som timmerman, men är nuförtiden också byggnadsarkitekt och har en egen planeringsfirma i Vasa. Han har jobbat som lärare och är också ordförande för Byggnads- och miljönämnden i Vasa.

Hyvän suunnittelun kulmakivet

Vanhojen rakennusten suunnittelu on vaativaa. Käyttäjät ja viranomaiset asettavat koko ajan uusia vaatimuksia. Miten luodaan uusia tiloja, jotka vastaavat nykyajan tarpeita samalla säilyttäen perinteisen pohjalaistalon oikeat arvot? Johan Ångerman on pitänyt monta mielenkiintoista luentoa hankkeen aikana. Hän on aloittanut kirvesmiehenä, mutta on nykyään myös rakennusarkkitehti ja hänellä on oma suunnittelutoimisto Vaasassa. Hän on toiminut opettajana ja hän on myös Vaasan kaupungin Rakennus- ja ympäristölautakunnan puheenjohtaja.

Byggnadsarkitekt Johan Ångerman har lång erfarenhet i branschen. | Rakennusarkkitehti Johan Ångermanilla on pitkä kokemus rakennusalalta.

Martina Bäckman är planläggare i Korsholms kommun. Martina Bäckman toimii kaavasuunnittelijana Mustasaaren kunnassa.

Planhierarkier och hur tolkar man en plan?

Vi har ett hierarkiskt planläggningssystem, dvs. en mer allmän plan som täcker ett större område styr den mer detaljerade planläggningen. Markanvändnings- och bygglagen (MBL) reglerar systemet för planering av markanvändningen.

Vad är det som styr byggandet?

- Områdets planläggningssituation
- Kommunens byggnadsordning
- Andra faktorer: läge, buller, omgivande byggnation (industri, produktionsgårdar) etc.

När man söker efter en tomt eller ett gammalt hus är det viktigt att man tar på reda vad områdets planläggningssituation är, för att undvika onödiga överraskningar. Vidare är det viktigt att bekanta sig med näromgivningen, för att få en uppfattning om det finns faktorer som kan påverka en möjlig byggnation på tomten. Är området t.ex. beläget inom bullerzon, eller finns det produktionsgårdar i närheten?

Finns det delgeneralplan över området? Vad är innehållet i denna på det aktuella stället, och i näromgivningen? Finns det t.ex. reservationer för nya vägdragningar i närheten? Delgeneralplanen ger en bra bild av hur kommun/stad önskar utveckla området inom en tidsperiod på 10-15 år.

Finns det detaljplan över området, och vad säger detaljplanen i så fall? Har t.ex. det gamla huset skyddsbezeichnung i detaljplanen – och vad innebär detta i praktiken? Hur stor bygg rätt finns det, och hur ska nybyggnation anpassas till den bebyggda miljön och landskapet? Finns det bestämmelser om fasadfärg, takfärg och -lutning, gårdsområden och planteringar?

Om det inte finns delgeneralplan eller detaljplan över området, så ska kommunens byggnadsordning efterföljas vad gäller tomtstorlek, byggnadsrätt, antal byggnader, etc. I byggnadsordningen kan också finnas specialbestämmelser t.ex. gällande hästhushållning och krav på byggplatsens areal för hästhushållning.

Martina Bäckman, planläggningsingenjör Korsholms kommun

Kaavoitushierarkia ja miten kaavaa tulkitaan?

Meillä on hierarkkinen kaavoitusjärjestelmä, mikä tarkoittaa, että melko yleisluontoinen kaava, joka kattaa laajemman alueen, ohjaa yksityiskohtaisempaa kaavoitusta. Maankäyttö- ja rakennuslaki (MRL) säätelee maankäytön suunnittelujärjestelmää.

Mikä ohjaa rakentamista?

- Alueen kaavoitustilanne
- Kunnan rakennusjärjestys
- Muut tekijät: sijainti, melu, ympäröivä rakennuskanta (teollisuus, tuotantotilat) jne.

Kun on etsimässä tonttia tai vanhaa taloa, on tärkeää ottaa selvää alueen kaavoitustilanteesta, jotta välttyy tarpeettomilta yllätyksiltä. Edelleen on tärkeää tutustua lähialueeseen, jotta saa käsityksen tekijöistä, jotka voivat vaikuttaa mahdolliseen tontin rakennuskantaan. Onko alue esim. meluvyöhykettä tai onko lähellä tuotantotiloja.

Onko alueella osayleiskaava? Mitä merkintöjä siinä on kyseiselle alueelle ja lähialueille? Onko esim. varauksia uusille tielinjauksille lähialueilla? Osayleiskaava antaa hyvän kuvan siitä, miten kunta tai kaupunki aikoo kehittää aluetta tulevan 10-15 vuoden aikana.

Onko alueella asemakaava ja mitä se määrittelee siinä tapauksessa? Onko esim. vanhalla rakennuksella suojelumerkintä asemakaavassa – ja mitä se tarkoittaa käytännössä? Miten paljon rakennusoikeutta on, ja miten uudisrakentaminen sovitetaan rakennettuun ympäristöön ja maisemaan? Onko määräyksiä julkisivuväristä, kattoväristä ja -kaltevuuksista, piha-alueista ja istutuksista?

Jos alueella ei ole osayleiskaavaa tai asemakaavaa, noudatetaan alueella kunnan rakennusjärjestystä koskien tonttien kokoa, rakennusoikeutta, rakennusten lukumäärää, jne. Rakennusjärjestyksessä voi olla myös erityismääräyksiä esim. koskien hevosten pitoa ja määräyksiä hevosten pitoa varten vaadittavan rakennuspaikan koosta.

Martina Bäckman, kaavoitusinsinööri Mustasaaren kunta

Skador i gamla byggnader

Vad förorsakar skador i gamla hus?

- **Människor:** bruk, felaktigt bruk, att husen står tomma, försummelse av underhållsåtgärder, felaktiga reparationer, vandalism, skador, föreningar
- **Djur:** skadeinsekter, fåglar, råttor o.s.v.
- **Växter:** t.ex. trädröter, men växtlighet skyddar å andra sidan från skador!
- **Ljus:** UV-strålning, alltför mycket ljus, men även mörker orsakar förändringar
- **Fukt:** både för torra och fuktiga förhållanden är skadliga
- **Temperatur:** både värme och kyla kan orsaka skador. Farligast är snabba och upprepade förändringar i temperaturen.
- **Rörelse:** Konstruktioner som ger vika, kollapsar och vibrationer skadar
- **Naturfenomen:** åskväder, jordbävning, översvämning o.s.v.

Vad gör man om man hittar skador?

Man tar reda på - **vilka är skadorna?** Fukt, insekter, dålig lukt, förändringar i material o.s.v. Det viktigaste är att ta reda på - **vad beror skadorna på?** Först då kan man börja fundera på hur skadan kan åtgärdas: man gör upp ett **åtgärdsförslag**.

Olika hus kräver olika åtgärder. Alla gamla hus är individuella och skiljer sig från andra hus. Därför kan man inte ge "allmänna instruktioner". "Per telefon kan man inte ge specifika instruktioner, man kan bara berätta var man kan hitta mer information om saken", säger Peter Båsk, med 40 års erfarenhet. När man bestämmer åtgärderna är det helheten som avgör. Man måste känna till objektet, dess konstruktioner och omgivning. Ta hjälp av proffs som kan gamla byggnader.

Ofta är det alltså fukt som ligger till grund för skadorna. Vi pratar om mögelproblem, men man borde alltså prata om fuktproblem, för det verkliga problemet är fukt, som samlas på fel plats.

Varför uppstår problemen? Vi använder fel material och konstruktioner, vi använder byggnader för felaktiga ändamål. Vi försummar deras underhåll och tar inte itu med problem i det skede när skador ännu enkelt kan förhindras eller åtgärdas. När man planerar eller bygger ett nytt hus eller renoverar ett gammalt måste man se till att alla husets material och konstruktioner, kan granskas, underhållas och repareras så enkelt som möjligt. Det finns inga byggnader som klarar sig hur länge som helst utan underhåll och reparationer.

Anni Lehtimäki, projektledare och byggnadskonservator

Vanhojen rakennusten vauriot

Mikä vaurioittaa vanhoja taloja?

- **Ihmiset:** käyttö, vääränlainen käyttö, käyttämättömyys, huolto-toimenpiteiden laiminlyönti, vääränlaiset korjaukset, ilkkivalta, vahingot, saasteet
- **Eläimet:** tuohyönteiset, linnut, rotat jne.
- **Kasvit:** esim. puiden juuret, mutta kasvillisuus myös toisaalta suoja vaurioilta!
- **Valo:** UV-säteily, liiallinen valo, mutta myös pimeys aiheuttaa muutoksia
- **Kosteus:** liiallinen kuivuus ja kosteus ovat molemmat haitallisia
- **Lämpötila:** sekä kuumuus että kylmyys voivat aiheuttaa vaurioita. Vaarallisimpia ovat lämpötilan nopeat ja toistuvat muutokset.
- **Liike:** rakenteiden pettäminen, romahdus ja värinä vaurioittavat
- **Luonnonilmiöt:** ukkonen, maanjäristys, tulvat jne.

Mitä tehdään, jos talosta löytyy vaurioita?

Selvitetään, **mitä vauriot ovat?** Kosteus, hyönteiset, paja haju, muutokset materiaaleissa, jne. Tärkeintä on selvittää, **mistä vauriot johtuvat.** Vasta sen jälkeen voidaan miettiä, miten vaurio voidaan korjata: Laaditaan **toimenpide-ehdotus.**

Erilaiset talot vaativat erilaisia toimenpiteitä. Jokainen vanha talo on yksilöllinen ja erilainen kuin muut talot. Siksi ei voi antaa "yleisohjeita". "Puhelimessa ei voi antaa tarkkoja ohjeita, voi vain opastaa, mistä löytää lisätietoa asiasta" sanoo Peter Båsk 40 vuoden kokemuksella. Toimenpiteistä päätettäessä kokonaisuus ratkaisee. Pitää tuntea kohde, sen rakenteet ja ympäristö. Käytä apuna vanhoihin rakennuksiin perehtyneitä ammattilaisia.

Useimmiten vaurioiden taustalla rakennuksessa on siis kosteus. Puhumme homeongelmista, mutta pitäisi puhua kosteusongelmista, sillä todellinen ongelma on kosteus, jota kertyy väärään paikkaan.

Miksi vaurioita syntyy? Käytämme vääränlaisia materiaaleja ja rakenteita, käytämme rakennuksia väärin eli tavalla, johon niitä ei ole tarkoitettu. Laiminlyömme niiden huollon, emmekä puutu ongelmiin siinä vaiheessa, kun vauriot vielä olisivat helposti estettävisiä tai korjattavissa. Uutta taloa suunniteltaessa ja rakennettaessa tai vanhaa korjattaessa pitää varmistaa, että kaikki talon rakenteet voidaan tarkastaa, huoltaa ja korjata mahdollisimman helposti. Ei ole olemassa rakennuksia, jotka kestäisivät koko elinkaarensa ajan ilman huoltoa ja korjausta.

Anni Lehtimäki, projektipäällikkö ja rakennuskonservattori

Skador på virket orsakas ofta av många olika faktorer sammantagna: Fukt, rötsvampar och insekter. Puun vaurioitumisen aiheuttaa usein monta tekijää yhdessä: Kosteus, lahottajasisenet ja hyönteiset.

Flytta timmerhus

En timmerstomme monteras ned först efter dokumentering och mätning av byggnaden. Mät och numrera huset, dess längd, bredd och rumshöjd. Numrera också dörr och fönsterfoder, golvplankor, takbräder, svärd, allt... Använd samma byggfolk att plocka ner huset och uppföra det. Man kan komplettera med ett nytt nedersta stockvarv för en högre fönsterhöjd. Samtidigt får golvisoleringen rum ovanför stenfotsnivån. Lappa stockarna bara på rutnade ställen. Isolera stocktimran på yttersidan med våtsprutad träfiberull (~150 mm). Isolera vattentaks konstruktioner uppåt från väggbandet. Rikta inte väggarna. Måla och tapetsera direkt på stockarna.

Carl-Erik Forth, byggmästare

Hirsirakennuksen siirto

Hirsirunko voidaan purkaa vasta rakennuksen dokumentoinnin ja mittaamisen jälkeen. Mittaa ja numeroi talo, sen pituus, leveys ja huonekorkeus. Numeroi myös ovet ja ikkunoiden vuorilaudat, lattialankut, kattolaudat, karat, kaikki... Käytä talon purkamiseen samoja rakentajia, jotka tulevat pystyttämäänkin sen. Hirsirunkoon voidaan lisätä uusi alahirsi ikkunakorkeuden nostamiseksi. Samalla alapohjaeristeelle tulee lisää tilaa kivijalkatason yläpuolelle. Paikkaa hirsia vain lahoista kohdista. Eristä hirsirunko ulkopuolelta märkäpuhalletulla puukuitueristeellä (~150 mm). Eristä vesikattorakenne ylimmän hirsikerran yläpuolelta lähtien. Älä suorista seinä. Maalaa ja tapetoi suoraan hirsipinnalle.

Carl-Erik Forth, rakennusmestari

Matti Mäkelä har själv erfarenhet av att flytta stockhus.
Matti Mäkelällä on itsellään kokemusta hirsirakennusten siirrosta.

Från Jalasjärvi till Lappo – Erfarenheter av att flytta hus

Att flytta byggnader är en väsentlig del av den ekologiska timringstraditionen och nuförtiden är det ofta det enda sättet att bevara byggnaden.

Vad bör man ha i åtanke när man flyttar hus?

- Välj ett objekt som känns som ditt och som du vill bevara. Då räcker motivationen till, för det blir ett utdraget projekt.
- Bekanta dig med olika genomförda projekt och gör en egen vision.
- Respektera byggnaden, mästra inte. Agera så att huset kan fortsätta sitt liv även efter dig och att det även i framtiden kan flyttas.
- Låt tiden synas, om ditt hus ser gammalt ut på utsidan, låt det vara det även invändigt.
- Fundera på vilka funktioner du faktiskt behöver och placera dem med eftertanke, för dina egna behov kan vara helt andra om fem år.
- Fundera vilka arbetsmoment du kan göra själv och vad som lönar sig att överlåta åt experterna. Vid flyttar finns det många osynliga arbetsmoment, som förflyttning av virke, där också omgivningens stöd är viktigt.
- Ta så mycket bilder som möjligt. Även sådana som du inte nu anser dig behöva.
- Ju fler originaldelar du sparar, desto mer framträder de unika egenskaperna hos ditt hus. Även om det tar tid att montera ned gamla byggnadsdelar utan att ta sönder dem så är det mödan värt. Processen är samtidigt en upptäcktsfärd till husets historia.
- Kom ihåg **ÄNDAMÅLSENLIGHET**. Fäst karmar med träkilar, golv med tappar och fodringsbrädor med en måttlig mängd spik, så att strukturerna hålls hela vid en nedmontering och kan användas ännu en gång.
- Vid flytten byggs huset upp i faser, en bit i gången, så du behöver ett bra förvaringsutrymme för byggnadsmaterialet. Det är en fördel om förrådet finns i nära anslutning till byggplatsen.
- Byggherren är den enda som sköter om **HELHETEN**. Rådgivare finns det gott om, även inom branschen, som ser saken ur ett eget perspektiv. Lyssna, men håll fast vid din vision. Agera utgående från det som är bäst för huset som helhet. Varje generation tillför något eget till huset. Harmoni och kontinuitet uppstår när förnyelserna anpassas till det befintliga.

Matti Mäkelä, doktorand, FM

Jalasjärveltä Lapualle – Kokemuksia talon siirrosta

Rakennusten siirtäminen kuuluu olennaisena osana ekologiseen hirsirakentamisperinteeseen ja nykyään se on usein ainut tapa saada rakennus säilymään.

Mitä talojen siirrossa tulisi muistaa?

- Valitse siirtoon kohde, joka tuntuu omalta ja jonka haluat säilyttää. Tällöin motivaatiosi riittää, sillä projekti kestää pitkään.
- Katso erilaisia toteutuksia ja pohjusta oma näkemys
- Kunnioita rakennusta, älä mestaroi. Toimi niin, että talo voi jatkaa elämäänsä sinunkin jälkeesi ja se voidaan tulevaisuudessakin siirtää.
- Anna ajan näkyä. Jos talosi näyttää vanhalta ulospäin, anna sen olla sitä myös sisältä.
- Mieti, mitä toimintoja oikeasti tarvitset ja sijoita ne harkitusti, sillä omat tarpeesi saattavat olla viiden vuoden päästä erilaiset.
- Mieti, mitä työvaiheita voit tehdä itse, mitä kannattaa jättää ammattilaisille. Siirrossa on paljon näkymättömiä työvaiheita, muun muassa puutavaran siirtelyä, missä myös lähipiirin tuki on eduksi ja tärkeää.
- Ota kuvia mahdollisimman paljon. Myös sellaisia, mitä et nyt ajattele tarvitsevasi.
- Mitä enemmän alkuperäisosa säästät, sitä enemmän tulee esiin talosi ominaisluonne. Vaikka vanhojen rakennusosien ehjänä purkaminen vie aikaa, niin lopputulos palkitsee vaivan moninkertaisesti. Purkamisprosessi on samalla löytöretki talon historiaan.
- Muista **TARKOITUKSEN MUKAISUUS**, kiinnitä karmit puukiiloilla, lattiat tapeilla ja vuorilaudat kohtuullisella naulamäärällä, jolloin rakenteet säilyvät purettaessa ehjinä ja ne pystytään käyttämään jälleen uudelleen.
- Siirrossa talo rakentuu vaiheittain, pala kerrallaan, jolloin tarvitset rakennusmateriaalille hyvän säilytystilan. Eduksi on, jos varasto löytyy läheltä rakennuspaikkaa.
- Rakennuttaja on ainut, joka pitää huolta **KOKONAISUUDESTA**. Neuvojia on paljon, myös oman alansa ammattilaisia, jotka ajattelevat asioita omasta näkökulmastaan. Kuuntele, mutta älä horju. Toimi sen mukaan, mikä on talon kokonaisuuden kannalta parasta. Jokainen sukupolvi tuo taloon aina oman lisänsä. Harmonia ja jatkuvuus säilyvät, kun uudistukset sopeutuvat olemassaolevaan.

Matti Mäkelä, tohtorikoulutettava, FM

Doktorand Matti Mäkelä har arbetat med flera projekt kring österbottniska gårdar vid Helsingfors universitets Ruralia-institut. Foto: Minna Vainionpää | Tohtorikoulutettava Matti Mäkelä on työskennellyt Helsingin Yliopiston Ruralia-instituutin pohjalaistalohankkeissa. Kuva: Minna Vainionpää

Byggnadsforskare Outi Orhanen, Österbottens museum.
Rakennustutkija Outi Orhanen, Pohjanmaan museo.

Råd och anvisningar vid restaurering av timrade stockhus

- Se till att huset står på torr grund.
- Riv inte sönder allt, spara själen i huset.
- Använd mjuk träfiberskiva som formar sig efter väggen.
- Byt golvkonstruktionen i bottenvåningen. Rensa och städa krypgrunden noga. Återanvänd endast golvplankorna.
- Ytterväggarna vindtätas med fiberskiva.
- Mellanbjälklagen bör förstärkas.
- Golvet i våtutrymmet görs i träkonstruktion.

Carl-Erik Forth, byggmästare

Hirsitalojen restaurointineuvoja ja -ohjeita

- Katso, että talon perustus on kuiva.
- Älä revi rikki kaikkea, säilytä talon sielu. Käytä seinissä pehmeää puukuitulevyä, joka muovautuu seinän mukaan.
- Vaihda alimman kerroksen lattiarakenteet. Puhdista ja siivoa ryömintätila huolellisesti. Käytä uudelleen ainoastaan lattialankut.
- Ulkoseinät tiivistetään kuitulevyllä.
- Välipohjapalkisto tulee vahvistaa.
- Tee kostean tilan lattia puurakenteisena.

Carl-Erik Forth, rakennusmestari

Överinspektör Juhani Hallasmaa, NTM-centralen i Södra Österbotten. | Ylitarkastaja Juhani Hallasmaa, Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus.

Bidragsslinik på hösten 2018 och 2019

Projektet ordnade två bidragssliniker där byggnadsforskare Outi Orhanen gav råd hur man kan söka bidrag för vård av byggnadsarvet från Museiverket. Överinspektör Juhani Hallasmaa informerade om NTM-centralens ansökningsprocess och annat aktuellt.

Avustuslinikka syksyllä 2018 ja 2019

Hanke järjesti kaksi kertaa Avustuslinikan, jossa rakennustutkija Outi Orhanen neuvoi, miten voi hakea avustusta rakennusperinnön hoitoon Museovirastolta. Ylitarkastaja Juhani Hallasmaa kertoi ELY-keskuksen hakuprosessista ja muista ajankohtaisista asioista.

Gamla gårdar och energi

Kati Lahtinen föreläste om funktionsprinciperna i en gammal byggnad, om byggnadsfysik och om byggnaders energianvändning. Hon gav också tips till en lätt "energirenovering". Hon talade ännu om aktuell lagstiftning samt eldstadens funktion nu och i framtiden.

Vanhat talot ja energia

Kati Lahtinen luennoi vanhan rakennuksen toimintaperiaatteista, rakennusfysiikasta ja rakennuksen energiankulutuksesta. Hän antoi myös vinkkejä kevyeen "energiansäästökorjaukseen". Lisäksi hän puhui lainsäädännöstä sekä tulisijojen käytöstä nyt ja tulevaisuudessa.

Tips till en lätt och snabb "energibesparande renovering"

- Sänk rumstemperaturen: $22^{\circ}\text{C} \rightarrow 20^{\circ}\text{C} = 10\%$ inbesparning. Lägre rumstemperatur är också till fördel för hälsan.
 - Använd duschen effektivare: 5 min. \rightarrow 2,5 min./dag = 7% inbesparning (för en familj på 4 personer).
 - Använd trä som är torrt och har varit minst ett dygn i rumstemperatur = 7% inbesparning.
- Åtgärderna motsvarar samma energi-inbesparning som fås med tilläggsisolering eller med fönsterbyte. Dock utan renoveringsbesvär eller höga kostnader.

Andra sätt att göra husets energi- och värme-ekonomi effektivare:

- Använd eldstäderna. Eldstäderna effektiviserar ventilation och deras värme är mera angenäm än t.ex. elbatteriets värme (värmekomfort).
- Täta med måtta. Drag som stör inomhuskomfort är värt att täta bort: särskilt fönstrens innerbågar, fogar i golv och tak. Luftläckage är en effektiv energitjuv och risk för fuktskador finns.
- Kom ihåg att ventileras (snabb korsdragventilering).
- Dra nytta av textilier: vintertid tunga mattor, gardiner och dörrgardiner.
- Dra nytta av solens passivenergi.
- Dimensionera hustekniken rätt och lär dig att använda och vårda den.

Vad säger lagen?

Ägare till gamla byggnader bör hålla lagens bindande karaktär i minnet:

- Retroaktivitetsprincip: **Man behöver inte vidta några åtgärder.**
- Man ska följa den lagstiftning som gällde när byggnaden uppfördes. **Man kan alltid reparera och underhålla en gammal byggnad enligt ursprungsmodellen utan nya krav.**
- De nya bestämmelsernas bindande karaktär: **den nya lagstiftningen måste följas när byggnadens ändamål eller en del av den ändras (bygglov behövs).**

Kati Lahtinen, byggnadskonservator, FM och företagare från Hämeenkyrö

Vinkkejä helppoon ja nopeaan "energiansäästökorjaukseen"

- Laske sisälämpötilaa: $22^{\circ}\text{C} \rightarrow 20^{\circ}\text{C} = 10\%$:n säästö. Maltillinen sisälämpötila on eduksi myös terveydelle.
 - Tehosta suihkussa käyntiä: 5 min. \rightarrow 2,5 min./pvä = 7%:n säästö (4 henkinen perhe).
 - Käytä kuivaa ja huoneenlämpöistä polttopuuta = 7%:n säästö ulkokuivaan polttopuuhun verrattuna.
- Toimet vastaavat ulkoseinien lisäeristämällä tai ikkunoiden uusimisella saatavia energiasäästöjä, mutta eivät vaadi remontin vaivaa ja aiheuta kustannuksia.

Muita keinoja tehostaa talon energia- ja lämpötaloutta:

- Käytä tulisijoja. Tulisijat tehostavat ilmanvaihtoa sekä tarjoavat miellyttävämpää lämpöä kuin esimerkiksi sähköpatterit (lämpövihiytyys).
- Tiivistä kohtuudella. Asumismukavuutta häiritsevä veto on paikallaan tilkitä pois: etenkin ikkunoiden sisäpuutteet, lattian ja katon liitoskohdat. Ilmavuodot ovat tehokkaita energiasyöppöjä sekä potentiaalisia kosteusvauriokohtia.
- Muista tuulettaa (nopea ristivetotuuletus).
- Hyödynnä tekstiilit: talvikauden raskaammat matot, verhot ja oviverhot.
- Hyödynnä auringon passiivenergia.
- Mitoita mahdollinen talotekniikka oikein sekä opettele sen käyttö ja huolto.

Mitä sanoo laki?

Vanhan rakennuksen omistajan on hyvä muistaa lain sitovuudesta:

- Taannehtivuusperiaate: **Mihinkään toimiin ei ole pakko ryhtyä.**
- Rakennuksen rakentamisajankohdan mukaisen lainsäädännön noudattaminen: **Vanhaa rakennusta saa aina korjata ja ylläpitää vanhan mallin mukaan ilman uusia velvoitteita.**
- Uusien vaatimusten sitovuus: **Uutta lainsäädäntöä on noudatettava silloin, kun rakennuksen tai sen osan käyttötarkoitus muuttuu (tarvitaan rakennuslupa).**

Kati Lahtinen, rakennuskonservaattori, FM ja ja yrittäjä Hämeenkyröstä

Restaurera eldstäder

Murare Patrik Aura gav praktiska råd och delgav sina erfarenheter speciellt om kakelugnsburning. Som bakgrundsmaterial användes ett bildspel som Anni Lehtimäki och Peter Båsk hade samlat om olika eldstäder, deras historia, olika användningsändamål, material och konstruktioner. Eldstads- och skorstensgranskare Kjell Knipström från firman NY-JA redogjorde för skötsel och användning av gamla eldstäder. Vi gjorde en rundvandring på Stundars museiområdet och bekantade oss med olika eldstäder i museibyn.

Sakkunnig på plats var murare Patrik Aura och eldstads- och skorstensgranskare Kjell Knipström.

Tulisijojen restaurointi

Muurari Patrik Aura antoi käytännön neuvoja ja jakoi kokemuksiaan erityisesti kaakeliuuninmuurauksesta. Tausta-aineistona käytettiin Anni Lehtimäen ja Peter Båskin kokoamaa kuvakoostetta erilaisista tulisijoista, niiden historiasta, erilaisista käyttötaivoista, materiaaleista ja rakenteista. Tulisija ja savuhormitarkastaja Kjell Knipström NY-JA nuohous- ja kiinteistöpalvelu Oy:stä antoi neuvoja vanhojen tulisijojen hoitoon ja käyttöön. Teimme kiertokäynnin Stundarsin museoalueella tutustuen erilaisiin museokylässä oleviin tulisijoihin.

Asiantuntijoina kurssilla toimivat muurari Patrik Aura ja tulisija- ja savuhormitarkastaja Kjell Knipström.

Vätutrymmen och VVS i gamla hus

Ingenjör Håkan Nylund talade om de svaga punkterna i vätutrymmen och om olika värmekällor.

Viktigt att tänka på vid byggande och sanering av VVS i gamla hus:

- Hälften av vattenskadorna hittas vid golvbrunnarna.
- Alla golvbrunnar äldre än 1990 skall alltid bytas ut.
- En golvbrunn skall vara monterad så att det inte kan uppstå någon rörelse mellan golvbrunnen och underlaget.
- I betongbjälklag måste golvbrunnen fixeras så att den inte ändras vid gjutning.
- Tänk på att monteringsytan för en golvmonterat WC skall vara plan och fri från golvvärme. Undvik håltagning genom tätskiktet.
- Vid vägghängd wc skall tätskiktet sitta bakom och under spolenheten så att läckande vatten inte läcker och orsakar vattensador.
- Att limma fast rör på kakelplattor i våtzone är garanterat vattensäker lösning.
- Vid montering av golvvärme bör alla komponenter komma från samma leverantör och monteringsanvisningarna följas.

Håkan Nylund, VVS- och elingenjör

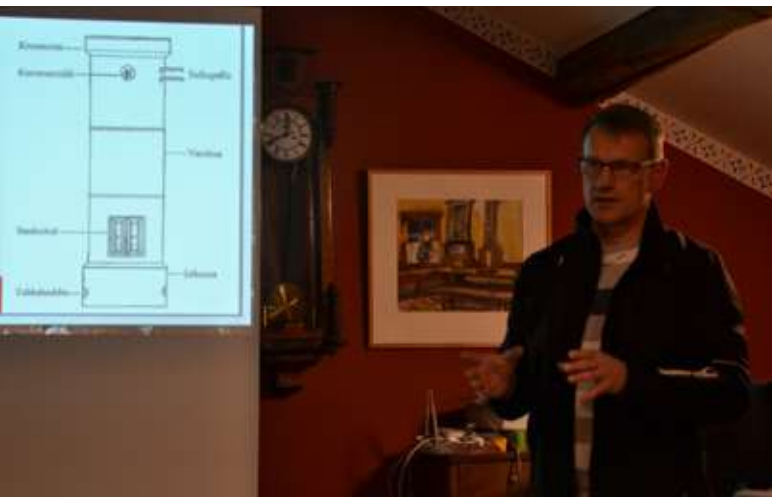
Märkätilat ja LVI-työt vanhoissa rakennuksissa

Insinööri Håkan Nylund puhui märkätilojen heikoista kohdista ja erilaisista lämmitysjärjestelmistä.

Huomioi tärkeät kohdat vanhojen talojen putkitöissä ja korjauksissa:

- Puolet kosteusvaurioista löydetään lattiakaivojen kohdalta.
- Kaikki vuotta 1990 vanhemmat lattiakaivot pitää aina vaihtaa uusiin.
- Lattiakaivo pitää asentaa niin, että lattiakaivo ja sen alla oleva rakenne eivät pääse liikkumaan.
- Betonirakenteisessa lattiassa lattiakaivo pitää kiinnittää niin, että se ei pääse liikkumaan lattiavalun yhteydessä.
- Huomaa, että lattialle asennettavan wc-istuimen asennuskohdan tulee olla pinnaltaan tasainen, eikä sillä kohdalla saa olla lattialämmitystä. Vältä reikiä tekemistä kosteuseristyskerroksen läpi.
- Seinälle asennettavassa wc-istuimessa kosteuseristys on oltava sekä huuhteluyksikön takana että alla niin, että valuva vesi ei vuoda ja aiheuta vesivaurioita.
- Kosteissa tiloissa putkien liimaaminen kaakelilaattoihin on takuuvarmasti vedenpitävä ratkaisu.
- Lattialämmityksen asennuksessa pitää kaikkien komponenttien tulla samalta toimittajalta ja mukana olla asennusohjeet.

Håkan Nylund, LVI- ja sähköinsinööri

Eldstads- och skorstensgranskare Kjell Knipström (nedan) och murare Patrik Aura (ovan).
Tulisija- ja savuhormitarkastaja Kjell Knipström (alla) ja muurari Patrik Aura (yläkuvassa).

Planerarens hälsning

Bästa byggare, i varje skede av planering, uppbyggnad och underhåll av en byggnad eller en gårdsgrupp är det viktigt att komma ihåg att god arkitektur åstadkommer och bibehåller man endast genom att respektera och balansera egenskaperna ”estetik, funktion och hållbarhet”. Ingen av de tre egenskaperna är viktigare än den andra, alla är lika viktiga. Samtliga byggnader och varje detalj skall vara vacker och fungera väl både som enskild och i sitt sammanhang samt vara hållbar ur såväl mekanisk, som statisk och ekonomisk synvinkel.

När man står inför ett byggprojekt har man större möjlighet att lyckas om man förbereder sig, oberoende om byggnadsåtgärden är nybyggnad eller renovering. En viktig ingrediens är hur man disponerar tiden. Det betyder att både planeringen och det fysiska byggandet skall tidsplaneras. Planeringsprocessen består av olika skeden där man beskriver byggnaden i form av ritningar och andra dokument. I skisskedet gör man upp ritningar med få detaljer för att få ett hum om byggnadens omfattning. I detta skede gör man även upp en preliminär tidtabell och en ekonomisk kalkyl för att ta reda på hur och om projektet kan genomföras. Denna information kan samlas i ett dokument som vi kan kalla för projektplan. Följande skede är huvudplanering då man gör upp huvudritningar som tillsammans med andra dokument bifogas till en bygglovsansökan. Då bygglov är beviljat kan man göra upp detaljritningar och arbetsbeskrivningar som är tydliga och detaljerande anvisningar för hantverkare och entreprenörer.

Om vi ser till en traditionell österbottnisk gård så ställer byggnadstillsynen i olika kommuner lite varierande krav på tilläggsisolering och ventilation. Speciellt om det är fråga om en byggnad som flyttas. De allra flesta inser dock nyttan av att en byggnad som kan flyttas får en ny framtid istället för att förfalla och därför behandlar de även flyttade gårdar som renovering där man ställer lägre krav på tilläggsisolering och ventilation. Man ser nyttan med att bevara ett kulturarv samt att byggnaden bibehåller sin ursprungliga funktion och fortsätter att lagra koldioxid.

En modern ägare ställer ofta egna krav på en traditionell österbottnisk stuga eller gårdsgrupp. Det får man göra, men inte villkorslöst. Man skall respektera gårdens ursprung och tradition. Här är kanske det allra viktigaste hur byggnaden ser ut på utsidan och på det viset bidrar visuellt till sin omgivning på ett genuint sätt. Men för ett fullständigt lyckat projekt är även rumsindelningen viktig, liksom detaljerna och val av material i interiören. I en modernisering tillkommer ofta våtrum; utrymmen som badrum, klädvårdsrum och bastu. Har man möjlighet att bygga en gårdsbastu med tvättstuga är det en lösning att föredra framför andra. Då har man färre riskfaktorer att hantera i huvudbyggnaden. Oberoende av var våtrum placeras skall man vara medveten om att det ställer särskilda krav på tekniska lösningar, val av material och hantverkarens kunnande.

Johan Ångerman, byggnadsarkitekt

Suunnittelijan tervehdys

Hyvä rakentaja, kaikissa talon tai rakennuskokonaisuuden rakennusvaiheissa, suunnittelussa, rakentamisessa ja ylläpidossa on tärkeää muistaa, että hyvää arkkitehtuuria syntyy ja säilytetään vain kunnioittamalla ja käyttämällä tasapainoisesti ”estetiikkaa, käytettävyyttä ja kestävyyttä”. Mikään näistä kolmesta ominaisuudesta ei ole tärkeämpi kuin muut, vaan kaikki ovat yhtä tärkeitä. Kaikkien rakennusten ja jokaisen yksityiskohdan tulee olla kaunis ja toimia hyvin sekä yksinään että kokonaisuuden osana, sekä olla kestävä niin mekaanisesta, staattisesta kuin taloudellisestakin näkökulmasta katsottuna.

Kun ryhdytään rakennushankkeeseen, on paremmat mahdollisuudet onnistua, jos valmistautuu siihen etukäteen, riippumatta siitä, onko kyse uudisrakentamisesta tai korjaamisesta. Tärkeä tekijä on, miten käytetään aikaa. Se merkitsee, että on aikataulutettava sekä suunnittelu että varsinainen rakennustyö. Suunnitteluprosessi muodostuu eri vaiheista, joissa rakennus kuvaillaan sekä piirustusten että muiden dokumenttien avulla. Luonnosvaiheessa laaditaan piirustuksia, joissa on vähän yksityiskohtia, jotta saadaan käsitys rakennuksen koosta. Tässä vaiheessa laaditaan alustava aikataulu ja kustannuslaskelma, jotta saadaan selville, voidaanko hanke toteuttaa ja miten. Nämä tiedot koostetaan asiakirjaksi, jota voidaan kutsua hankesuunnitelmaksi. Seuraava vaihe on pääsuunnittelu, jolloin laaditaan pääpiirustukset, jotka yhdessä muiden asiakirjojen kanssa liitetään rakennuslupahakemukseen. Kun rakennuslupa on myönnetty, voidaan laatia detaljipiirustukset ja työselitykset, jotka ovat selkeitä ja yksityiskohtaisia ohjeita rakentajille ja yrittäjille.

Rakennusvalvonta asettaa perinteisen pohjalaistalon lisälämmöneristykselle ja ilmanvaihdolle eri kunnissa hieman erilaisia vaatimuksia. Erityisesti, jos kyseessä on siirrettävä rakennus. Useimmat toki näkevät hyödyn, kun rakennus siirrettäessä saa uuden tulevaisuuden sen sijaan, että se hajoaisi paikoilleen, ja käsittelevät siksi siirtorakennuksia korjauskohteina, jolloin niiden lisäeristämiseksi ja ilmanvaihdolle asetetaan lievempiä vaatimuksia. Vanhan kulttuuriperinnön säilyttäminen nähdään hyödyllisenä ja samalla rakennus säilyttää alkuperäisen käyttötarkoituksensa ja jatkaa hiilidioksidin varastojana.

Perinteisen pohjalaistalon tai rakennusryhmän nykyomistaja asettaa talolle usein omia vaatimuksiaan. Niin voi tehdä, mutta ei ehdoitta. Talon alkuperää ja perinteitä on kunnioitettava. Kaikkein tärkein tekijä tässä ehkä on rakennuksen ulkonäkö, ja miten se visuaalisesti sopii ympäristöönsä aidolla tavalla. Täydellisen onnistuneessa hankkeessa kuitenkin myös huonejako on tärkeä sekä yksityiskohdat ja sisätilojen materiaalivalinnat. Uudistamista vaativat useimmiten kosteat tilat kuten pesuhuone, vaatehuoltotilat ja sauna. Jos mahdollista, ensisijainen ratkaisuvaihtoehto olisi rakentaa pihasauna pesutuvalla. Tuolloin päärakennuksessa on vähemmän huomioonotettavia riskitekijöitä. Riippumatta siitä, mihin kosteat tilat sijoitetaan, pitää olla tietoinen, että ne asettavat erityisvaatimuksia teknisille ratkaisuille, materiaalivalinnoille ja tekijöiden osaamiselle.

Johan Ångerman, rakennusarkkitehti

Fia Antus reflekterade tillsammans med deltagarna över kökets många funktioner | *Fia Antus pohti yhdessä kurssi-laisten kanssa keittiön monia käyttötarkoituksia.*

Inredning i gamla hus – köksplanering

Fia Antus föreläste på kursen om stilar, färger och olika material som passar till gamla hus, men också om inredningsarkitektens arbete och skolning. Hon presenterade olika möjligheter och inspirerande lösningar till köket och husets andra utrymmen.

Vanhojen talojen sisustus – keittiön suunnittelu

Fia Antus kertoi kursilla tyyleistä, väreistä ja erilaisista materiaaleista, jotka sopivat vanhoihin taloihin sekä myös sisustusarkkitehdin työstä ja koulutuksesta. Hän esitteli erilaisia mahdollisuuksia ja inspiroivia ratkaisuja keittiöön ja talon muihin tiloihin.

Kök – drängskåp, vedspis och skafferi

Björkömöbler

"Hilma Sofia Håkans är nu på det 16. året när hon skriver dessa rader, hon går i skriftskolan och hoppas att hon när det är år 1912 i Vasa och gör någonting". Hilma Sofias citat finns på insidan av ett skåp och texten finns återgiven i boken Björkömöbler / Björkökalusteet. Drängskåp, vråskåp, matskänk, bänkskåp och tallrikshyllor var en del av inredningen i stugorna. Dessa möbler användes bland annat som kärl- och matskåp.

Möblerna är tillverkade av skickliga snickare som bland annat "Tem-bren" Eric Carlsson Geust (1798-1867) från Björköby och "Hokos Ant" Anders Håkans (1844-1931) från Björköby. Det fanns storskåp, vinkelskåp, byråskåp samt högsängar med skåp och kärllhyllor och dörrsängar med klaffbyråer. I storskåpen förvarades bland annat finporlin, matbestick, mjölkfat, grädde och smör. De är vackert dekorerade av målare som till exempel "Bygg" Isak Österholm (1816-1881) från Molpe och "Kugg-Herr" Herman Gammal (1845-1928) från Replot.*

Kök – att restaurera, återställa, återuppbygga och förnya

1. Skynda långsamt, låt det ta tid och gör så lite som möjligt.
2. Kökets placering: gå varsamt fram och gör så få förändringar som möjligt.
3. Kökets utrustning och fasta inredning: gå varsamt fram och gör så få förändringar som möjligt. Komplettera och lägg till utrustning om så behövs. Återställ miljön vid behov.
4. Ett utnött och svarreparerat nyare kök från en tid som varken speglar husets byggnadstid eller representerar nutida stil och kvalitet: gå varsamt fram, låt det ta tid, planera och återuppbygg inredningen enligt ursprunglig modell. Återanvänd, återuppbygg och återställ ursprunglig fast inredning, ytor och detaljer i köket.
5. Fråga om råd av en arkitekt, byggnadsforskare, byggnadsingenjör, byggmästare eller inredningsarkitekt.**

Fia Antus, inredningsarkitekt, möbelformgivare och företagare

I samarbete med uppdragsgivaren planerar inredningsarkitekten funktionella och ändamålsenliga utrymmen till en estetisk miljö. Inredningsplaneringen utgår från uppdragsgivarens och användarens behov och önskemål. Målet är en ekologisk, ekonomisk och socialt hållbar formgivning.

***Källa: Björkömöbler / Björkökalusteet.** Författare Jarl Nystrand och Anita Storm. Förlagsaktiebolaget Scriptum. Sid 30, 37, 48, 50 och 178.

****Källa: Byggnadsvård för lägenheter 1880-1980.** Författare Stellan Ridderstrand och Vicki Wenander. Gård & Torp och Bonnie fakta. Sid 293, 337, 342, 343.

Björköskåp, ägare Jarl Nystrand.
Björkökaappi, omistaja Jarl Nystrand.

Keittiö – renginkaappi, puuhella ja ruokakomero

Björkökalusteet

"Hilma Sofia Håkans käy nyt 16.vuottaan kirjoittaessaan näitä rivejä, hän käy rippikoulua ja toivoo, että hän asuu Vaasassa vuonna 1912 ja tekee jotain." Hilma Sofian teksti on kirjasta Björkömöbler / Björkökalusteet ja teksti on erään kaapin sisäpuolella. Renginkaappi, isännänkaappi, ruokakaappi ja lautashyllyt olivat osa tupien sisustusta. Näitä huonekaluja käytettiin astia- ja ruokakaappeina.

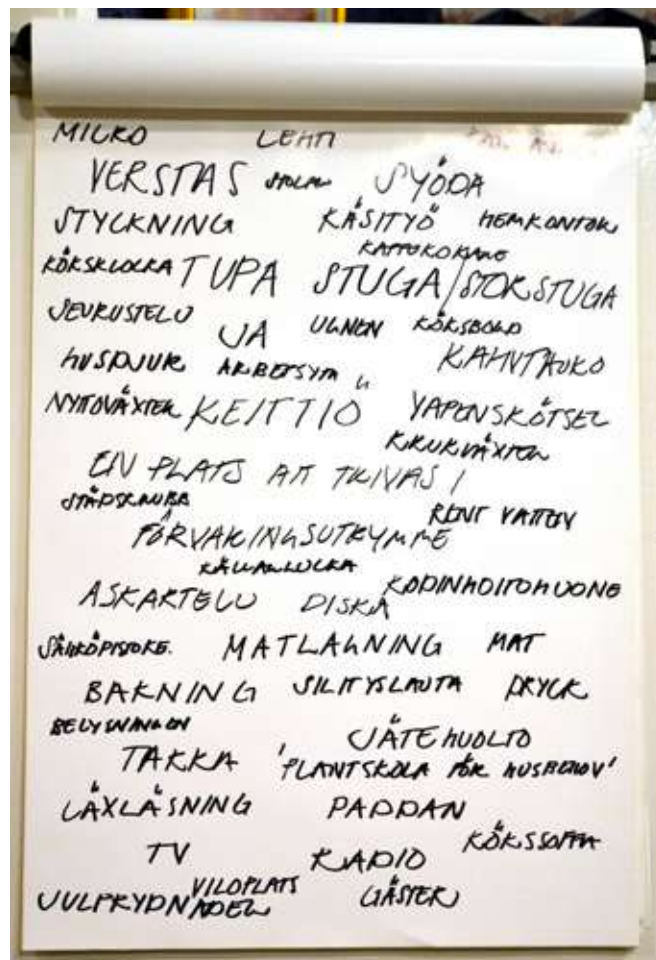
Huonekaluja ovat valmistaneet taitavat puusepät kuten "Tembren" Eric Carlsson Geust (1798-1867) Björköbystä ja "Hokos Ant" Anders Håkans (1844-1931) Björköbystä. Tehtiin seinäkaappeja, nurkkakaappeja, piironkikaappeja sekä kerrossänkyjä, joihin liittyi kaappi tai astiahylly sekä oviyölylisänkyjä klaffipiirongeilla. Seinäkaapeissa säilytettiin mm pyhäposliinit, ruokailuvälineet, maitoaastia, kerma ja voi. Lisäksi on maalarien kuten "Bygg" Isak Österholm (1816-1881) Moikipäästä ja "Kugg-Herr" Herman Gammal (1845-1928) Raippaluodosta kauniisti koristelemia huonekaluja. *

Keittiö – restauroida, palauttaa entinen ilme, rekonstruoida ja uudistaa

1. Kiiruhda hitaasti, anna sen viedä aikaa ja tee niin vähän kuin mahdollista.
2. Keittiön sijoittelu: etene varovaisesti ja tee niin vähän muutoksia kuin mahdollista.
3. Keittiön varustelu ja kiinteä sisustus: etene varoen ja tee niin vähän muutoksia kuin mahdollista. Täydennä ja lisää varusteita tarvittaessa. Palauta tarvittaessa tilan entinen ilme.
4. Kulunut ja vaikeasti korjattavissa oleva uudempi keittiö ajalta, joka ei kuvasta talon rakennusaikaa, eikä vastaa nykyajan tyyliä ja laatua: etene varovaisesti, anna sen viedä aikaa, suunnittele ja sisustusta alkuperäisen mallin mukaan ja palauta keittiön alkuperäistä kiinteä sisustusta, pintoja ja yksityiskohtia.
5. Kysy neuvoa arkkitehdiltä, rakennustutkijalta, rakennusinsinööriltä, rakennusmestariilta ja sisustusarkkitehdiltä. **

Fia Antus, sisustusarkkitehti, kalustemuotoilija ja yrittäjä

Sisustusarkkitehti suunnittelee yhteistyössä asiakkaan kanssa käytännöllisiä ja tarkoituksenmukaisia tiloja, esteettisen ympäristön. Sisustus suunnittelu lähtee asiakkaan ja käyttäjän tarpeista ja toiveista. Tavoitteena on luoda ekologisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti kestävää muotoilua.

Deltagarna gjorde en lista över storstugans många olika funktioner. | Osanottajat tekivät luettelon tuvan monista käyttötarkoituksista.

*Lähde: Björkömöbler / Björkökalusteet. Tekijät Jarl Nystrand ja Anita Storm. Förlagsaktiebolaget Scriptum. Sivut 30, 37, 48, 50 ja 178.

**Lähde: Byggnadsvård för lägenheter 1880-1980. Tekijät Stellan Ridderstrand ja Vicki Wenander. Gård & Torp ja Bonnie fakta. Sivut 293, 337, 342, 343.

Kursdeltagarna arbetade i smågrupper och försökte hitta lösningar till sina köksinredningsproblem med hjälp av Fia Antus. | Kurssilaiset työskentelivät pienryhmissä ja yrittivät löytää ratkaisuja keittiön sisustusongelmiin Fia Antuksen avustuksella.

Kaj Löfvik i familjen Båsk's trädgård.
Kaj Löfvik Båskin perheen puutarhassa.

Gårdsmiljöer

Trädgårdsmästare Kaj Löfvik föreläste under vintern om historiska trädgårdar och deras stildrag med hjälp av bildpresentationer. Han berättade även om växter som passar trädgårdar från olika tidsepoker. Byggnadsvårdscaféets deltagare fick fråga honom om skötseln av trädgårdsväxter.

Under sensommaren gick vi runt och undersökte blombänkar och köksträdgårdar på Stundars och på det intilliggande traditionella bostadsområdet. Där presenterade Sirpa Båsk och Michael Luther sina förtjusande trädgårdar, ett resultat av årtionden av arbete.

Pihaympäristöt

Puutarhuri Kaj Löfvik luennoi talvella historiallisista puutarhoista ja niiden tyylipiirteistä kuvaesityksen avulla. Hän kertoi myös kasveista, jotka sopivat eri aikakausilta oleviin puutarhoihin. Rakennusperintökahvilan osallistujat saivat kysellä häneltä puutarhakasvien hoidosta.

Loppukesällä kiersimme tutkien Stundarsin museon ja sen viereisen perinteisen asuinalueen kukkapenkkejä ja kasvitarhoja, jolloin mm. Sirpa Båsk ja Michael Luther esittelivät vuosikymmenien työn tuloksena aikaansaatuja ihastuttavia puutarhojaan.

Detaljer från familjen Luthers trädgård.
Yksityiskohtia Lutherin perheen puutarhasta

Michael Luther presenterade sin trädgård.
Michael Luther esitteli puutarhaansa.

Om målfärger och ytor som ska målas

Utgångspunkten när man tar itu med ytbehandlingsarbeten är ytorna som ska målas eller behandlas. När det gäller utvändiga målarbeten är det väldigt sällan man tar hänsyn till den tidigare ytan för dess originalitet, eftersom målningen har en skyddande betydelse för ytan. Ändå lönar det sig vid utvärdig målning att ha som utgångspunkt den existerande ytans skick och målfärgen som ytan målats med tidigare. Plastdispersionsfärg bör avlägsnas för att förbättra ytans funktion, för oljefärgsytor torde det räcka med att avlägsna flagnande färg och borstning för slamfärg. Ytor målade med traditionella målfärgstyper målas helst med liknande målfärgstyper.

Invändiga ytor är betydligt mer komplexa då skydds betydelsen inte är lika viktig som den estetiska betydelsen. Ibland är patina och autenticitet de värderingar som man oundvikligen går miste om vid ny behandling. Man måste ta i beaktande vad syftet med målningen är. Vilka ytbehandlingar har redan gjorts? Har ytorna olika värden och kan man kanske nöja sig med rengörande, konserverande metoder eller måste man måla eller tapetsa om helt och hållet?

Utgångspunkten för alla ytbehandlingar är granskning, begrundande och att slå fast målsättningen. Först efter det väljer man metod, material, färg eller mönster.

Liisukka Oksa, byggnadskonservator, lärare och FM

Maaleista ja maalattavista pinoista

Pintakäsittelyihin ryhdyttäessä lähtökohta on maalattavissa tai muutoin käsiteltävissä pinoissa. Ulkopuolisissa maalaustöissä vain hyvin harvoin kunnioitetaan aiempaa pintaa sen alkuperäisyyden vuoksi, koska maalauksella on pintaa suojaava merkitys. Silti ulkomaalauksessa kannattaa ottaa lähtökohdaksi olemassa olevan pinnan kunto ja maalityyppi, jolla pinta on aiemmin maalattu. Muovidispersiomaalit on syytä poistaa pinnan toimivuuden vuoksi, öljymaalipinoissa riittää irtonaisen maalin poisto ja keittomaalipinoissa harjaus. Perinteisillä maalityypeillä maalatut pinnat on suotavaa maalata edelleen samoilla maalityypeillä.

Sisätilojen pinnat ovat huomattavasti monimutkaisempia, sillä suojausmerkitys on esteettistä merkitystä vähäisempi. Joskus patina ja aitous ovat niitä arvoja, jotka väistämättä menetetään uudelleen käsitelyssä. On mietittävä, mitä maalaukselta halutaan. Mitä pintakäsittelyjä pinnalla jo on? Onko pinoilla erityisiä arvoja ja voisiko kenties päätyä puhdistukseen ja konservoiviin menetelmiin vai onko maalattava tai tapetoitava kokonaan uudelleen?

Kaikelle tehtävälle pintakäsittelyölle lähtökohtana on tutkiminen, pohtiminen ja tavoitteen määrittely. Vasta tämän jälkeen tehdään menetelmien, materiaalien ja värin tai kuosin valinta.

Liisukka Oksa, rakennuskonservaattori, opettaja ja FM

Liisukka Oksa föreläste om ytbehandlingens olika tidsepo-ker, färger och material. | Liisukka Oksa luennoi pintakäsittelyjen erilaisista tyylikausista, väreistä ja materiaaleista.

Under dagen gjorde varje deltagare en egen färgkarta med traditionella gamla färgpigment. | Pävän aikana kukin kurssilainen teki itselleen värikartan perinteisillä väripigmenteillä.

Minna Kempe föreläste om hälsosam inomhusmiljö.
Minna Kempe luennoi terveellisestä sisäilmastosta.

Inomhusmiljö i gamla byggnader

Man brukar säga att det var bättre förr gällande byggnader, material och byggnadssätt. Det är skäl att komma ihåg att även livsstilen och kraven på inommiljö och komfort var annorlunda förr. För hundra år sedan hade de flesta byggnader varken vatten eller elektricitet. Uppvärmning och matlagning skedde med hjälp av eldning med ved i spis och kakelugn och värmekällornas placering påverkade var man vistades. Man omringades av avsevärt mindre antal syntetiska kemikalier, men vissa giftiga komponenter användes, t.ex. bly, asbest och kreosot.

Om man vill bo i ett gammalt hus, men har dagens krav på komfort, finns det några saker att ta i beaktan:

- **Luftväxlingen.** Förändring av byggnadens uppvärmningssätt påverkar luftväxlingen. Förr ventilerades byggnaderna med självdrag. Genom att elda i spisen fick man ett effektivt utsug, och tilluften togs in genom ventiler eller otätheter i konstruktionerna. Man hade relativt god luftväxling men fick dragiga rum och energislösande uppvärmning. Ändringen till jämn el- eller fjärrvärme gör att man behöver ett mekaniskt utsug för att nå normenlig luftväxling. Se till att det finns tillräckligt med tilluftsventiler.
- **Fuktskador.** Förändring av byggnadens uppvärmningssätt kan även påverka fukt beteendet i konstruktionerna. Förr värmdes murstocken både kryputrymmet, vinden och kringliggande konstruktioner. Med jämn elvärme och bättre isolerade bjälklag finns det risk att kryputrymmet och vinden samt kringliggande konstruktioner blir kallare. Då fuktig inomhusluft möter de kalla utrymmen kan fukten kondensera och orsaka fukt- och mikroskador. Det är viktigt att se till att dessa utrymmen har tillräckligt bra luftväxling.
- **Energieffektivitet.** Tilläggsisolering och tätning av gamla byggnader kan ändra konstruktioners fukt beteende. Fukten kan ansamlas obemärkt under längre tid, och orsaka skador. Konsultera sakkunnig om du är osäker.

Förebygg problemen. Känn din byggnad och dess skick, reparera och underhåll. En byggnad fungerar då den används som den är planerad att användas. Man bör alltid vara uppmärksam då man ändrar byggnadens funktioner t.ex. uppvärmning, luftväxling eller fuktbelastning. Detta gäller både äldre och nyare byggnader.

Sisäilmasto vanhoissa rakennuksissa

On tapana sanoa, että ennen oli kaikki paremmin rakentamisen, materiaalien ja rakennustavan suhteen. On kuitenkin hyvä muistaa, että ennen elämäntapa ja vaatimukset sisäilmalle ja asumismukavuudelle olivat myös erilaiset. Sata vuotta sitten useimmissa rakennuksissa ei ollut vettä, eikä sähköä. Lämmitys ja ruuanlaitto tapahtui polttamalla, puuta hellaissa ja kaakeliuuneissa, ja lämmönlähteiden sijainti vaikutti siihen, missä oleskeltiin. Ympäriällä oli huomattavasti vähemmän synteettisiä kemikaaleja, mutta tiettyjä myrkyllisiäkin komponentteja käytettiin kuten esimerkiksi lyijyä, asbestia ja kreosootia.

Jos haluaa asua vanhassa talossa, mutta asettaa nykyajan vaatimukset asumismukavuudelle, on hyvä ottaa huomioon seuraavat seikat:

- **Ilmanvaihto.** Rakennuksen lämmitystavan muutos vaikuttaa ilmanvaihtoon. Ennen rakennukset tuuletettiin painovoimaisen ilmanvaihdon avulla. Pitämällä tulta hellassa saatiin aikaan tehokas poistoilmanvaihto, ja korvausilmaa otettiin venttiilien tai muiden rakenteiden vuotokohtien kautta. Ilmanvaihto oli melko hyvä, mutta huoneet olivat vetoisia ja lämmitys energiaa tuhlaavaa. Jos vaihdetaan sähkö- tai kaukolämpöön, tarvitaan mekaaninen poistoilmanvaihto, että saavutetaan normien mukainen ilmanvaihto. Varmista, että tuloilmaventtiilejä on riittävästi.
- **Kosteusvauriot.** Rakennuksen lämmitystavan muutos voi vaikuttaa myös rakenteiden kosteuskäyttämiseen. Ennen tulisijojen muurirakenteet lämmittivät sekä ryömintätilan, vintin että sitä ympäröivät rakenteet. Sähkölämmityksen ja paremmin eristettyjen ala- ja yläpohjan ansiosta on riski, että ryömintätila ja vintti jäävät kylmemmiksi kuin ennen. Kun kostea sisäilma kohtaa kylmät ulkotilat, voi kosteus tiivistyä ja aiheuttaa kosteus- ja mikrobivaurioita. On tärkeää huolehtia, että näissä tiloissa on riittävän hyvä ilmanvaihto.
- **Energiatohokkuus.** Lisäeristäminen ja vanhojen rakennusten tiivistäminen voivat muuttaa rakenteiden kosteuskäyttämistä. Kosteutta voi kertyä huomaamatta pidemmän ajan kuluessa, ja aiheuttaa vaurioita. Käytä asiantuntijaa apuna, jos olet epävarma.

Ehkäise ongelmia. Tunne rakennuksesi kunto, korjaa ja huolla. Rakennus toimii silloin, kun sitä käytetään siihen tarkoitukseen, mihin se on suunniteltu. Ole aina tarkkaavainen, kun rakennuksen toimintoja muutetaan esim. lämmitystä, ilmanvaihtoa tai kosteuskuormaa. Tämä koskee sekä vanhempia että uudempia rakennuksia.

Minna Kempe, kemisti, FM ja sertifioitu sisäilma-asiantuntija

Spännpapp och målning

Lärare på kursen var målare och företagare Sven Hällmark från Kors-holm. Kursen ordnades hos Lena och Johan Storgård i Smedsby Kors-holm, där de håller på att restaurera ett skyddat hus. På kursen lärde deltagarna i praktiken uppsättning av spännpapp och makulering av väggytorna.

Uppsättning av spännpapp.
Seinän pinkopahvitusta kurssilla.

Sven Hällmark var kursens lärare.
Sven Hällmark toimi kurssin opettajana.

Makulering av väggytor på kursen.
Seinien makulointia kurssilla.

Storgårds hus i Smedsby är skyddat enligt plan och under restaurering våren 2019.
Storgårdin kaava-suojeltu talo Sepänkylässä restauroinnin aikana keväällä 2019.

Kursens lärare Eddie Österåker.
Kurssin opettaja Eddie Österåker.

Husets fönster

Om ditt hus har kvar sina originalfönster kan du vara lycklig. Fönstren berättar om husets ålder, välstånd och i vilken region huset är byggt. Man ska också värdesätta fönster från olika tidsepoker i ett och samma hus. Det kan vara den enda ledtråden som berättar husets olika byggnadsskeden. Vad är bättre än att huset själv kan berätta sin historia. Gamla fönster är också en hantverksmässig produkt, ofta med rätta dimensioner och proportioner som dessutom är gjorda i en oslagbar virkeskvalitet som man inte hittar i den moderna skogen. Glaset i gamla fönster ger liv åt fasaden och härlig ljusspridning inuti huset.

Detaljerna i gamla fönster bildar en helhet som moderna fönster inte kan konkurrera med. Tänk till exempel på ytterfodrets snickeridetalljer, på fönsterbeslagen eller på hur profilerna på spröjsarna och innerfodret ramar in hela fönstret. Bäst av allt är att gamla fönster kan underhållas och renoveras, inget är limmat, alla delar kan tas loss och bytas ut. Vid regelbundet underhåll har gamla fönster nästan obegränsad livslängd. Har du inte själv kunskapen att rädda dina fönster så finns det mycket litteratur i ämnet eller så kan man anlita hantverkare. En stor del av husets själ finns i fönstren, tänk efter innan du byter ut dem.

Arbetsordning för fönsterrenovering

- Skydda fönsteröppningen under arbetet. Endera ytter- eller innerbåge är under renovering på samma gång. Under kall årstid kan fönsteröppningarna tilläggsisolerars under arbetet.
- Ta loss glaset, märk upp och rengör från gammalt kitt och målfärg.
- Ta bort lös färg från fönsterbågen med till exempel infraröd värme.
- Ta loss rostiga beslag, putsa och rostskyddsbehandla dem.
- Lappa och laga eventuella rötskador.
- Slipa varsamt av trädelarnas ytor.
- Impregnera trädelarna med rå linolja.
- Montera beslagen. Ifall beslagen är kupformade kan de fyllas med kitt för att undvika kondensering.
- Eventuellt kan du schellakera kvistar och kittfalsen.
- Eventuella ojämnheter kan du spackla med linoljekitt.
- Kontrollera karmens skevhet och kopiera den till bågen med t.ex. en smygvingel.
- Glasa med linoljekitt både under och på glaset.
- Måla minst tre lager med lösningsmedelsfri linoljefärg.
- Putsa och rengör glaset.
- Se över dina fönster regelbundet.

Eddie Österåker, Stundars byggnadsansvarig och lärare på kursen

Talon ikkunat

Voit olla onnellinen, jos talossasi on jäljellä vanhat ikkunat. Ne kertovat talon iästä, vauraudesta ja siitä, millä alueella talo on rakennettu. Myös talon eri aikakausilta olevia ikkunoista kannattaa arvostaa, sillä ne voivat olla ainoita johtolankoja, jotka kertovat miten ja milloin taloon on tehty muutoksia ajan kuluessa. Mikä olisi parempaa kuin että talo itse voi kertoa historiastaan? Vanhat ikkunat ovat myös käsityönä valmistettuja tuotteita, joissa on oikeat mitat ja mittasuhteet ja jotka lisäksi on tehty poikkeuksellisen hyvälaatuisesta puumateriaalista, jollaista ei enää löydy nykymetsistä. Vanhojen ikkunoiden lasi antaa eloa julkisivuun ja luo hienoa valon sirontaa talon sisätiloihin.

Ikkunoiden yksityiskohdat muodostavat kokonaisuuden, jonka kanssa nykyikkunat eivät pysty kilpailemaan. Ajattele esimerkiksi ikkunavuorilautojen puuyksityiskohtia, ikkunaheloja tai kuinka ikkunan välipuiteprofiilit ja sisälistat kehystävät ikkunaa. Kaikkein parasta on, että vanhoja ikkunoita voidaan hoitaa ja korjata, mitään ei ole liimattu, kaikki osat voidaan irrottaa ja vaihtaa. Säännöllisesti hoidettuna ikkunoilla on melkein rajoittamaton elinikä. Jos itselläsi ei ole taitoa pelastaa ikkunoitasi, aiheesta on paljon kirjallisuutta tai sitten voit palkata työhön käsityöläisen. Suuri osa talon sielusta on sen ikkunoissa, mieti, ennen kuin vaihdat niitä.

Ikkunarestauroinnin työjärjestys

- Suojaa ikkuna-aukot työn ajaksi. Yhdellä kerralla korjataan vain joko sisä- tai ulkopuutteet. Kylmään vuodenaikaan ikkuna-aukot voidaan lisäeristää työn ajaksi.
- Irrota vanhat ikkunaruudut, merkitse ja puhdistaa vanhasta kitistä ja maalista.
- Poista irtoava maali esimerkiksi infrapunasäteilyllä.
- Irrota ruosteiset helat, puhdistaa vanhasta maalista ja ruosteesta sekä tee ruosteestokäsittely.
- Paikkaa tarvittaessa lahovauriot.
- Hio puupinnat varovaisesti.
- Kyllästä puuosat kylmäpuristetulla pellavaöljyllä.
- Asenna helat. Jos helat ovat kuperia, voit täyttää ne pellavaöljykitillä välttääksesi veden kondensoitumisen helojen alle.
- Halutessasi voi shellakata kittiuran ja oksakohdat.
- Mahdolliset kolot voit kitata pellavaöljykitillä.
- Tarkista karmin vinous ja kopioi se puitteeseen esim. siirtokulman avulla.
- Lasita pellavaöljykitillä, laita kittiä lasin alle ja päälle.
- Maalaa vähintään kolme kertaa liuotinaineettomalla pellavaöljymaalilla.
- Puhdistaa ja pese ikkunalasit.
- Tarkasta ikkunoidesi kunto säännöllisesti.

Eddie Österåker, Stundarsin rakennusvastaava ja kurssin opettaja

Utemiljöer med perenner

Susanne Lagus höll en föreläsning om trädgårdshistoria, traditionella utemiljöer med växter och perenner på Stundars. Hon gick igenom olika alternativ för att restaurera eller återskapa en försvunnen trädgård. Resten av kursdagen ordnades på Orregårdens trädgård vid Brinken i Malax, där även trädgårdstekniker Irma Lintulaakso medverkade som sakkunnig. Hon gav praktiska råd hur man kan sköta traditionella växter. I slutet av kursdagen besökte vi ännu trädgården vid Malax prästgård.

Trädgårdar

- En trädgård kan vara allt från en enkel blomrabatt till en större anläggning runt hela huset.
- Börja med att se vad som växer i trädgården eftersom det finns en orsak till att de växer där, exempelvis är de planterade eller har spridit sig från granntomten.
- Finns det fotografier eller muntliga berättelser om trädgården så ta vara på de uppgifterna och jämför med det som hittas idag.
- Klipp gräset i lämplig längd och mängd för att ge växterna tid för att återhämta sig och orka växa fram ur gräsmattan eller gräset.
- Bestäm vad du vill återskapa eller spara; en trädgård med växter från hela trädgårdens existens eller endast från en viss tid.
- För att utöka växtbeståndet kan man dela eller ta frön av växterna för att få fler.
- Äldre växter har ofta inte samma genupsättning som nyare växter.
- Vill du skaffa växter till trädgården kan de eventuellt finnas i närmiljön och då behöver du kanske inte köpa nya.

Susanne Lagus, etnolog FM

Pihapiirit ja perennat

Susanne Lagus piti Stundarsissa luennon puutarhahistoriasta sekä perinteisistä pihapiireistä kasveineen ja perennoineen. Hän esitteli erilaisia vaihtoehtoja, miten voi restauroida tai palauttaa hävinneen puutarhan. Loppuosa kurssipäivästä pidettiin Orregårdenin puutarhassa, Maalahden Brinkenillä. Mukana asiantuntijana oli myös puutarhateknikko Irma Lintulaakso. Hän antoi käytännön neuvoja, miten perinteisiä kasveja voidaan hoitaa. Kurssipäivän päätteeksi vierailimme vielä Maalahden pappilan puutarhassa.

Puutarha

- Puutarha voi olla yksi kukkapenkki tai ympäri taloa kiertävät laajemmat istutukset tai kaikkea siltä väliltä.
- Aloita katsomalla mitä puutarhassa kasvaa, sillä sille, että kasvit kasvavat siellä, on olemassa syynsä, esimerkiksi kasvit on istutettu tai ne ovat levinneet naapuritontilta.
- Jos puutarhasta on olemassa valokuvia tai suullisia tietoja, kerää tiedot talteen ja vertaa niitä kasveihin, joita sieltä nykyään löytyy. Jätä ruoho leikattaessa riittävän pitkäksi ja leikkaa harvemmin, jotta kasvit saavat aikaa palautua ja voimaa kasvaa esiin ruohikosta tai heinien joukosta.
- Päätä, mitä haluat palauttaa tai säilyttää; puutarhan, jossa on kasveja koko puutarhan olemassaolon ajalta vai ainoastaan joltakin tietyltä ajalta?
- Kasvien lisäämiseksi niitä voidaan jakaa tai kerätä kasveista siemeniä.
- Vanhoilla kasveilla ei ole sama geeniperimä kuin uudemmilla kasveilla.
- Jos haluat hankkia kasveja puutarhaan, niitä voi löytyä lähiympäristöstä ja silloin sinun ei ehkä tarvitse ostaa lainkaan uusia.

Susanne Lagus, etnologi, FM

Susanne Lagus i Orregårdens trädgård.
Susanne Lagus Orregårdenin puutarhassa.

Irma Lintulaakso gav råd hur man kan sköta traditionella växter. | *Irma Lintulaakso neuvoi, miten perinteisiä kasveja voi hoitaa.*

Trädgården vid Malax prästgård.
Maalahden pappilan puutarha.

Studieresa till Kristinestad 15.6.2019

Vi besökte Stendahlska huset, Ulrika Elonora-kyrkan och fick guidning vid Lebelliska köpmansgården. På eftermiddagen besökte vi några av de gårdar som deltog i evenemanget Öppna portar samt familjen Heikkilä som nyligen har restaurerat sitt gamla hus.

Opintomatka Kristiinankaupunkiin 15.6.2019

Tutustuimme Stendahlin taloon, Ulrika Elonoran kirkkoon ja opastetulla kierroksella Lebellin kauppiiaan taloon. Iltapäivällä vierailimme puutarhoissa, jotka osallistuivat Avoimet Portit -tapahtumaan, sekä Heikkilän perheen vanhassa talossa, jonka he ovat äskettäin restauroineet.

Gärdsgårdar av trä och sten

Vi firade **Stundars** hantverkardag i juli 2019 med temat Gärdsgård. På plats fanns som experter på gärdsgårdsbyggnad Matts Andersén och Aana Vainio samt slätterkarlen Dominic Fell.

Aitoja puusta ja kivistä

Vietimme **Stundarsin Käsityöläisjuhlaa** heinäkuussa 2019 teemalla Pihapäivä. Paikalla olivat asiantuntijoina aitojen tekijät Matts Andersén ja Aana Vainio sekä näyttäjä Dominic Fell.

Erika Sillander föreläste om lera som byggmaterial.
Erika Sillander luennoi savesta rakennusmateriaalina.

Lera som byggmaterial

På byggnadsvårdscaféet bekantade vi oss med obränd lera och dess många olika möjligheter som byggmaterial. Kvällens sakkunnig var Erika Sillander från Lerböjningen rf. Vi besökte även några av de byggnader på Stundars museiområde som har lerrappade väggar. Erika Sillander är formgivare (YH) och medlem i Lerböjningen rf.

Savi rakennusmateriaalina

Rakennuserintökätilässä tutustuimme polttamattomaan saveen ja sen moniin erilaisiin käyttömahdollisuuksiin rakennusmateriaalina. Asiantuntijana paikalla oli Erika Sillander Saviyhdistyksestä. Pistäydymme illan aikana myös muutamissa Stundarsin museoalueen rakennuksissa, joissa on savirappattuja seinäpintoja. Erika Sillander on muotoilija (AMK) ja Saviyhdistys ry:n jäsen.

Här syns lerrappningens olika arbetsskeden.
Tässä näkyvät savirappauksen eri työvaiheet.

Lerrappningen består av många olika lager.
Savirappaus muodostuu monesta eri kerroksesta.

Tack till alla:

- deltagare på kurser och evenemang
- lärare, sakkunniga och föreläsare
- samarbetspartner inom projektet

Projektets arbetsgrupp

Styrelsen för Stundars valde en arbetsgrupp för projektet som bestod av redaktör Sara Bergström (Stundars rf), seniorintendent Peter Båsk (Stundars rf), byggnadsforskare Outi Orhanen (Österbottens museum), byggnadskonservator Taina Hautamäki (Österbottens Byggnadsvård rf), kultursekreterare Annica Reini (Korsholms kommun), verksamhetsledare Gunilla Sand (Stundars rf), tf. rektor Ulrika Taylor och senare istället för henne rektor Rose Heir och tf. rektor Gun Väkeväinen (Korsholms vuxeninstitut), byggnadsarkitekt Johan Ångerman och projektleddare Anni Lehtimäki (Stundars rf)

Kiitos kaikille:

- kursseille ja tapahtumiin osallistuneille
- opettajille, asiantuntijoille ja luennoitsijoille
- hankkeen yhteistyökumppaneille

Hankkeen työryhmä

Stundarsin hallitus valitsi hankkeen työryhmän, johon kuuluivat toimittaja Sara Bergström (Stundars rf), seniorintendentti Peter Båsk (Stundars rf), rakennustutkija Outi Orhanen (Pohjanmaan museo), rakennuskonservaattori Taina Hautamäki (Pohjalainen Rakennusperintö ry), kulttuurisihteerit Annica Reini (Mustasaaren kunta), toiminnanjohtaja Gunilla Sand (Stundars rf), vs. rehtori Ulrika Taylor ja jatkossa hänen tilallaan rehtori Rose Heir ja vs. rehtori Gun Väkeväinen (Mustasaaren aikuisopisto), rakennusarkkitehti Johan Ångerman sekä projektipäällikkö Anni Lehtimäki (Stundars rf)

Text: Sakkunniga och Anni Lehtimäki.

Tekstit: Asiantuntijat ja Anni Lehtimäki

Bilder: Anni Lehtimäki och Peter Båsk

Kuvat: Anni Lehtimäki ja Peter Båsk

Översättning : Anni Lehtimäki, sakkunniga och Kustmedia

Käännökset: Anni Lehtimäki, asiantuntijat ja Kustmedia

Layout & Ombrytning: Kustmedia Ab / EH

Tryck / Paino: KTMP 2019

Tack till projektfinansierare! / Kiitos hankerahoittajille!

Leader Aktion Österbotten, Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsområden och Svenska Kulturfonden

De uttalanden och åsikter som framförs i den här publikationen är skribenternas egna.

Tämä julkaisu edustaa kirjoittajien omia näkemyksiä ja mielipiteitä.

STUNDARS

Svenska
kulturfonden

LEADER

Aktion
Österbotten

Europeiska jordbruksfonden för
landsbygdsutveckling:
Europa investerar i landsbygdsområden